

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ГУМЕНЮК ІРИНА МИХАЙЛІВНА

УДК 378.4:378.016:811.161.2:37.011.3-51

**МЕТОДИЧНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ
У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова)

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса – 2023

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ДРОЗДОВА Ірина Петрівна,
Державний біотехнологічний університет,
професор кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін;

доктор педагогічних наук, професор
КАРАМАН Станіслав Олександрович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української мови;

доктор педагогічних наук, професор
КОВТУН Олена Віталіївна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри іноземних мов і перекладу.

Захист відбудеться «14» вересня 2023 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південно-український національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 34.

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті й у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Реферат розіслано 14 серпня 2023 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Ірина КНЯЖЕВА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Динаміка глобальних світових і загальнодержавних процесів в Україні докорінно змінила ставлення громадян до української державної мови, які усвідомили її значущість для збереження національної ідентичності, історії, розвитку культури, освіти, а отже, захисту національних інтересів українського народу; активізувала прагнення громадян України до досконалого володіння національним кодом держави, активного користування державною мовою в усіх видах професійної діяльності та в побуті, що стало життєвою необхідністю, виявом національної свідомості. Визначальна роль у забезпеченні сталого розвитку української мови належить молодому поколінню, яке зберігає і формує мовні цінності, традиції, створює нові медіа- й культурні продукти, є творцем неологізмів, що відображають інформаційно-технологічний поступ держави. У цьому зв'язку актуалізовано проблеми підготовки фахівців дошкільної і початкової ланок освіти, які мають вагомий вплив на формування мовної свідомості особистості.

Зросла необхідність компетентнісної мовно-професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема, вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів початкової школи, які є носіями взірцевого українського мовлення для дітей дошкільного й молодшого шкільного віку, оскільки саме достатній рівень володіння державною мовою виступає основною передумовою і засобом успішної мовно-професійної реалізації майбутніх педагогів. Актуальність проблеми дослідження зумовлюється Концепцією державної мовної політики (2010), у якій, серед пріоритетів її реалізації, визначено підвищення престижу української мови, виховання української мовної свідомості та національної гідності.

Нормативним підґрунтям щодо функціонування української мови як державної загалом і в освітній галузі зокрема є низка документів, з-поміж яких: Закони України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), «Про вищу освіту» (2014), «Про дошкільну освіту» (2001), Базовий компонент дошкільної освіти (2021), Державний стандарт початкової освіти (2018), Професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020), Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 012 «Дошкільна освіта» (2019), Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 «Початкова освіта» (2021) та ін. Окреслені в означених документах вимоги набувають особливої актуальності щодо компетентнісно зорієнтованої мовно-мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців педагогічної галузі, оскільки їхній професійній діяльності притаманна багатогранність, динаміка, нестандартність ситуацій, високий рівень відповідальності, постійні інформаційно-технологічні зміни, що вимагають сформованості низки мовних і мовленнєво-професійних компетентностей для вирішення педагогічних завдань мовно-теоретичного та мовленнєво-практичного спрямування.

Ефективним засобом вирішення мовно-мовленнєвої професійно спрямованої проблеми у ЗВО України є навчальна дисципліна (надалі – НД)

«Українська мова за професійним спрямуванням» (надалі – УМзаПС). Теоретичне осмислення й урахування здобутків і тенденцій у розвитку НД «УМзаПС» дозволить розробити сучасну методичну систему формування мовно-професійної компетентності фахівців, для якої характерні відкритість, динамічність, багатогранність, технологічність, орієнтація на розвиток мовно-особистісних здібностей здобувачів освіти.

На сьогодні УМзаПС із варіативними найменуваннями в більшості освітніх програм (надалі – ОП) для студентів молодших курсів ЗВО залишається єдиною мовно зорієнтованою НД. У працях українських науковців досліджено концептуальні засади викладання означеної НД (О. Бондарець, Л. Васенко, С. Дорошенко, І. Зозуля, О. Оверчук, Ю. Поздрань, О. Тищенко, Н. Франчук та ін.); розкрито специфіку викладання УМзаПС (О. Антончук, Т. Громко, Я. Машарова, О. Мельничук, І. М'ягkota, Л. Сілевич, У. Соловій, О. Шевчук, Н. Юрійчук та ін.); окремі технології та підходи викладання УМзаПС (О. Гридчук, Л. Златів, О. Мельничук, Н. Мушировська, Л. Сілевич, О. Тележкіна та ін.); розглянуто лінгводидактичні аспекти змісту НД «УМзаПС» (А. Варинська, Г. Горох, А. Євграфова, І. Кравець, Г. Лукаш, О. Орлова, Т. Панова, З. Сікорська, О. Старова та ін.). Становлення НД від її виникнення як українського ділового мовлення і до сьогодні подано в «Хронологічному бібліографічному покажчику праць з української мови за професійним спрямуванням у наукових виданнях кінця ХХ – початку ХХІ ст.». Натомість проблема побудови ефективної методичної системи навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі не була предметом дисертаційних досліджень, тоді як у практиці ЗВО наявна низка суперечностей між: запитамі сучасного суспільства на підготовку фахівців педагогічної галузі з достатнім рівнем сформованості професійних компетентностей (загальнонаукової, комунікативної, інформаційно-технологічної, підприємницької та ін.) і відсутністю ефективної методичної системи їх формування; вимогами практики дошкільної та початкової освіти щодо високого рівня мовно-професійної підготовки майбутніх педагогів і недостатнім теоретико-методологічним обґрунтуванням її здійснення.

Актуальність та необхідність вирішення проблеми, її національно-культурне та державотворче значення, окреслені суперечності, а також відсутність системних досліджень для задоволення сучасних потреб освітньої практики зумовили вибір теми дисертації: **«Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з науково-дослідною темою кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Розвиток особистості молодших школярів в умовах гірського середовища» (державний реєстраційний номер 0113U005200).

Тему дисертаційної роботи «Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої

освіти» затверджено вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 31 січня 2023 року).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні методологічних і теоретичних концептів, детермінації педагогічних умов, розробленні й апробації методичної системи навчання майбутніх фахівців педагогічної галузі української мови за професійним спрямуванням.

Досягнення визначеної мети передбачає реалізацію таких **завдань дослідження**:

1. Визначити і науково обґрунтувати методологічні й теоретичні засади методичної системи навчання УМзаПС майбутніх педагогів дошкільної і початкової ланок освіти в педагогічних ЗВО.

2. Визначити й обґрунтувати сутність понять: «методика навчання УМзаПС», «методична система навчання УМзаПС», «профілізація НД «УМзаПС», «дієвий цикл навчальної дисципліни»; уточнити зміст понять: «компетентнісна парадигма УМзаПС», «зміст навчання УМзаПС», «принципи функціонування процесу навчання УМзаПС».

3. З'ясувати сучасний стан функціонування НД «УМзаПС» у практиці педагогічних ЗВО, виявити способи її профілізації.

4. Розкрити й науково обґрунтувати компетентнісну парадигму НД «УМзаПС» підготовки майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти.

5. Розкрити специфіку керування процесом навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі у ЗВО.

6. Визначити й схарактеризувати педагогічні умови навчання майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти УМзаПС.

7. Виявити критерії, показники, схарактеризувати рівні сформованості у здобувачів освіти професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості.

8. Розробити й апробувати експериментальну модель методичної системи навчання майбутніх фахівців педагогічної галузі УМзаПС.

Об'єкт дослідження – навчання української мови за професійним спрямуванням здобувачів освіти педагогічних ЗВО (спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта»).

Предмет дослідження – експериментальна методична система навчання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи української мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти.

Провідна ідея дослідження: розроблення методичної системи НД «УМзаПС» для навчання майбутніх педагогів здійснено відповідно до соціального замовлення та корельовано сучасними світовими освітніми тенденціями; з урахуванням лінгвістичних і психолінгвістичних засад навчання мови, сталого й інноваційного досвіду здійснення освіти у ЗВО, чинної освітньо-нормативної бази, специфіки майбутньої професійної діяльності, сучасних лінгводидактичних концепцій і підходів, що забезпечує ефективність

процесу формування комплексу професійних компетентностей, необхідних педагогам закладів дошкільної освіти (надалі – ЗДО) та початкової школи для виконання мовно-професійних функцій.

Концепція дослідження. Концепція дослідження спроектована на сучасне бачення методики навчання майбутніх фахівців педагогічної галузі перших двох ланок освіти УМзаПС як розділу української лінгводидактики з притаманними їй особливостями, який тісно пов'язаний із сучасною лінгвістикою, психологією, професійною педагогікою, діловодством. Це відкрита багаторівнева функційна система, що складається з теорії змісту навчання і теорії керування процесом навчання УМзаПС здобувачів освіти. Концепція дослідження ґрунтується на таких вихідних положеннях:

- *методологічно-цільовий компонент* методичної системи навчання майбутніх фахівців УМзаПС зорієнтований на компетентнісну парадигму сучасної лінгводидактики;

- *змістовий компонент* методичної системи навчання УМзаПС об'єднує професійно-комунікативний і лінгвістичний блоки з урахуванням сучасних мовознавчих тенденцій та шкільного курсу української мови;

- визначальною ознакою освітнього компонента «УМзаПС» є відкритість та динамічність змісту, що дозволяє адаптувати *процесуальні компоненти* методичної системи до галузевих особливостей майбутньої мовно-професійної діяльності студентів у дошкільній та початковій ланках освіти;

- *результативно-оцінний компонент* методичної системи навчання УМзаПС передбачає дотримання методичних вимог щодо визначення освітніх результатів;

- поліпредметність змісту навчання УМзаПС забезпечують п'ять базових наукових платформ: лінгвістична, психологічна, професійно-педагогічна, документознавча, науково-дослідницька;

- концептуально-методичними засадами реалізації компетентнісної парадигми в межах УМзаПС визначено контекстне навчання, текстоцентричну технологію як засіб створення професійного контексту і тестову технологію з акцентом на навчальній функції;

- профілізація навчально-методичного забезпечення, поєднання інноваційних і традиційних технологій у мовній освіті як важливого чинника підвищення результативності навчання УМзаПС.

Загальна гіпотеза дослідження побудована на припущенні залежності якісних результатів навчання майбутніх фахівців педагогічної галузі та їхньої здатності розв'язувати складні мовно-професійні завдання від ефективності цілісної методичної системи навчання УМзаПС, що реалізується з урахуванням таких педагогічних умов:

- ✓ побудова освітнього процесу за методологічними підходами (системним, синергетичним, компетентнісним) і лінгвістичним, екстралінгвістичним, дослідницьким, функційно-стилістичним, текстоцентричним підходами до мовної освіти;

✓ збагачення освітнього контенту НД «УМзаПС» відповідно до положень структурної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвопрагматики, дискурсивної лінгвістики;

✓ профільна адаптація змісту і процесу вивчення НД «УМзаПС» із відповідною фіксацією у навчально-методичному забезпеченні;

✓ адаптація лінгвістичного змістового блоку до потреб професійно-комунікативної діяльності здобувачів освіти;

✓ використання інформаційно-комунікаційних технологій у розробленні методичної системи навчання УМзаПС.

Методологічний концепт дослідження передбачає використання загальнофілософських принципів об'єктивності, розвитку, системності, єдності історичного й логічного, переходу від абстрактного до конкретного; лінгвофілософське бачення мови як суспільного явища, єдності мови й мислення, диференціації мови й мовлення; методологічних підходів: системного, синергетичного, компетентнісного; концептуальних положень щодо сутності понять «компетенція» і «компетентність», ієрархії компетентностей; міждисциплінарних теоретичних засад структурної та комунікативної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвопрагматики і дискурсивної лінгвістики, когнітивної психології і психолінгвістики; законодавчих актів України з мовних питань й освітньої галузі.

Теоретичними засадами дослідження виступили наукові праці з прикладних аспектів сучасної лінгвістики та лінгводидактики (Ф. Бацевич, А. Богуш, А. Габідулліна, Г. Гамова, І. Давидченко, О. Добротвор, І. Дроздова, Р. Дружененко, О. Дьолог, В. Жайворонок, Г. Каптур, С. Караман, В. Ковальчук, О. Ковтун, Л. Компанієць, О. Копусь, Т. Котик, В. Кононенко, Т. Стасюк, Н. Шарманова, Є. Хрипков, Н. Шульжук, В. Whorf та ін.), теорії змісту освіти (І. Гриценко, А. Крисоватий, О. Кучай, І. Прудченко, Л. Пуховська, Г. Романова, Н. Сидорчук, Л. Хомич, V. Millar, D. Nusche, S. Ropenici та ін.), психолінгвістичних засад професійного мовлення (О. Гура, Т. Ганніченко, О. Попова та ін.), дослідження понятійного апарату педагогічної та лінгводидактичної наук (Н. Андрейчук, А. Богуш, Ю. Бойчук, Н. Вінник, С. Гончаренко, В. Гриньова, Н. Дем'яненко, А. Дяченко, О. Ковтун, Т. Котик, В. Кремень, С. Лейко, С. Омельчук, Ю. Таймасов, Т. Тихонова та ін.), реалізації компетентнісного підходу в освітній галузі (Н. Баловсяк, О. Безкоровайна, А. Богуш, Л. Гавриляк, М. Головань, С. Горобець, Т. Грицька, Н. Гудима, І. Гушлевська, Т. Денищич, Н. Дмитренко, І. Дроздова, Т. Єжижанська, С. Касярум, Н. Кипиченко, О. Копусь, Т. Котик, О. Максимович, О. Пометун, О. Поясик, В. Ягупов, В. Bird, E. Izquierdo, D. Deschoolmeester, D. Salazar та ін.), інформаційної діяльності (А. Клименко, І. Когут, С. Литвинова, Т. Лупиніс, С. Quinn та ін.), педагогічної синергетики (С. Вітвицька, О. Вознюк, М. Дзюба, Ю. Козловський, Т. Котик, Л. Малевич, I. Grabar, T. Engler та ін.).

У дисертації враховано основні положення сучасних наукових праць щодо лінгвотехнологічних особливостей роботи з документами (О. Загорецька, С. Кулешов, М. Матліна, В. Михайлюк, А. Прилуцька, М. Хойнацький та ін.), базових засад тестології (І. Адамова, К. Багрій, Н. Болубаш, Л. Коваленко,

Л. Кухар, М. Махомед, Л. Мисник, Т. Рукас, В. Сергієнко, В. Федоренко, Д. Швець, Я. Яненко, Р. Agarwal, J. Karpicke, S. Kang, H. Roediger, K. McDermott та ін.), методології педагогічних досліджень і математичної статистики (В. Бабенко, О. Білоцерківський, С. Гаркуша, Я. Гончаренко, В. Горбачук, Ф. Моцний, М. Рубцов, В. Сидоренко, Н. Тверезовська та ін.), а також понад 550 різноаспектних досліджень методики навчання УМзаПС (О. Антончук, А. Варинська, В. Гальчук, О. Гриджук, Т. Громко, Л. Деркач, С. Дорошенко, І. Дроздова, К. Климова, О. Коваленко, С. Козиряцька, І. Кравець, Г. Крохмальна, О. Романова, Н. Солодюк, О. Тищенко, Н. Тоцька, В. Хижнякова, Н. Чабан, Н. Юрійчук та ін.).

Для досягнення мети в дисертаційній роботі застосовано комплекс **методів дослідження**, а саме:

- *теоретичні*: вивчення наукових і навчально-методичних джерел із проблем навчання УМзаПС, лінгвістичних, філософських, педагогічних, психолінгвістичних, лінгводидактичних розвідок і нормативних актів для обґрунтування понятійного апарату дослідження; застосування методів абстрагування, зіставлення, узагальнення, ретроспективного, системного, дефінітивного й порівняльного аналізів для визначення концептуально-методологічних орієнтирів розвитку методики навчання УМзаПС, теорії обґрунтування змісту й теорії керування процесом навчання УМзаПС;

- *емпіричні*: метод бібліометрії дав змогу кількісно вивчити і впорядкувати наукові дослідження з методики навчання УМзаПС, а також встановити частотність висвітлення концептуальних підходів до мовної освіти в контексті НД, що досліджується; спостереження, самоспостереження, анкетування науково-педагогічних працівників використано для з'ясування проблемних аспектів навчання, відбору найефективніших технологій, методів, прийомів і засобів навчання УМзаПС; усне й письмове опитування учасників експерименту, тестування, оцінювання, самооцінювання, взаємооцінювання, ранжування, аналіз результатів – для узагальнення та систематизації аналітичної інформації у процесі експерименту; прогнозування, педагогічний експеримент – для впровадження і діагностування ефективності методичної системи навчання УМзаПС;

- *візуально-графічні*: методи структуризації і моделювання об'єктів використано у процесі формулювання мети й завдань навчання УМзаПС, дослідження сучасного програмного забезпечення, конструювання робочої програми, застосування системного, синергетичного, дослідницького, функційно-стилістичного підходів для побудови системи самостійної роботи, встановлення міждисциплінарної координації, а також для узагальненої візуалізації основних положень дисертаційного дослідження, зокрема, результатів педагогічного експерименту;

- *статистичні*: встановлення обсягу випадкової вибірки респондентів (n) для проведення педагогічного експерименту (формула граничної похибки); перевірка достовірності результатів експериментального дослідження на діагностувальному й підсумковому етапах (непараметричний критерій Пірсона (χ^2_{emn})).

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження здійснено на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Львівського національного університету імені Івана Франка, Бердянського державного педагогічного університету, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. В експерименті взяли участь 480 здобувачів освітнього рівня «Бакалавр» спеціальностей 012 «Дошкільна освіта» і 013 «Початкова освіта».

Наукова новизна здобутих результатів: уперше визначено й науково обґрунтовано методологічні й теоретичні засади методичної системи навчання УМзаПС майбутніх педагогів дошкільної і початкової ланок освіти в педагогічних ЗВО; сутність понять: «методика навчання УМзаПС», «методична система навчання УМзаПС», «профілізація НД «УМзаПС», «дієвий цикл навчальної дисципліни»; уточнено зміст понять: «компетентнісна парадигма УМзаПС», «зміст навчання УМзаПС», «принципи функціонування процесу навчання УМзаПС»; з'ясовано сучасний стан функціонування НД «УМзаПС» у практиці педагогічних ЗВО, виявлено способи її профілізації; розкрито й науково обґрунтовано компетентнісну парадигму НД «УМзаПС» підготовки майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти; розкрито специфіку керування процесом навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі у ЗВО; визначено й схарактеризовано педагогічні умови навчання майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти УМзаПС: побудова освітнього процесу за методологічними підходами (системним, синергетичним, компетентнісним) та лінгвістичним, екстралінгвістичним, дослідницьким, функційно-стилістичним, текстоцентричним підходами до мовної освіти, збагачення освітнього контенту НД «УМзаПС» відповідно до положень структурної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвопрагматики, дискурсивної лінгвістики, профільна адаптація змісту і процесу вивчення НД «УМзаПС» із відповідною фіксацією у навчально-методичному забезпеченні, адаптація лінгвістичного змістового блоку до потреб професійно-комунікативної діяльності здобувачів освіти, використання інформаційно-комунікаційних технологій у розробленні методичної системи навчання УМзаПС; виявлено критерії (когнітивно-мотиваційний, операційно-діяльнісний, професійно-творчий) з відповідними показниками, схарактеризовано рівні сформованості у здобувачів освіти професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості (початковий, задовільний, достатній); розроблено й апробовано експериментальну структурно-функційну модель і методичну систему навчання майбутніх фахівців педагогічної галузі УМзаПС (етапи: інформаційний, репродуктивно-діяльнісний, рефлексійно-творчий). Набула подальшого розвитку теорія і методика навчання УМзаПС майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти.

Практичне значення здобутих результатів полягає у розкритті методичного аспекту реалізації теорії керування процесом навчання УМзаПС у

педагогічних ЗВО; укладенні «Хронологічного бібліографічного покажчика праць з української мови за професійним спрямуванням у наукових виданнях кінця ХХ – початку ХХІ століття»; визначенні інтегративних аспектів УМзаПС із соціолінгвістикою, лінгвопрагматикою, дискурсивною лінгвістикою; здійсненні структурно-компонентного аналізу сучасного програмного забезпечення і навчально-методичних посібників з НД «УМзаПС», визначенні проблемних моментів їх змістової організації; створенні алгоритмізованої структури робочої програми НД «УМзаПС» на основі компетентнісного підходу; встановленні способів профілізації УМзаПС у педагогічних ЗВО; обґрунтуванні мети навчання УМзаПС; розробленні періодизації еволюційного розвитку УМзаПС як НД; визначенні методичних орієнтирів формулювання результатів навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі; вдосконаленні системи самостійної роботи студентів; розробленні методики застосування інформаційних, прикладних і дослідницьких проєктів у контексті навчання УМзаПС; розкритті особливостей застосування інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення методологічно-цільового, змістового, процесуального та результативно-оцінного компонентів методичної системи навчання УМзаПС.

Основні результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі викладання УМзаПС та інших мовознавчих НД студентам педагогічних ЗВО й післядипломної педагогічної освіти, а також для розвитку теоретико-прикладних положень методики навчання УМзаПС.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес таких українських закладів вищої освіти: Бердянський державний педагогічний університет (довідка № 64-01/52 від 15.02.2023 р.), Волинський національний університет імені Лесі Українки (довідка № 03-24/04/749 від 30.03.2023 р.), Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка (довідка № 331 від 02.03.2023 р.), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (довідка № 11/23 від 27.02.2023 р.), Львівський національний університет імені Івана Франка (акт № 618-11 від 07.03.2023 р.), Український державний університет імені Михайла Драгоманова (довідка № 195 від 16.03.2023 р.), Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/29 від 24.02.2023 р.), Ужгородський національний університет (довідка № 922/01-14 від 27.03.2023 р.), Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (акт № 01/10-211 від 15.03.2023 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження апробовано на різномісних науково-практичних, науково-методичних конференціях та інших наукових заходах, а саме:

- *міжнародних*: "Scientific achievements 2015" (Vienna, 2015), «Особистість, суспільство, політика» (Люблін, 2016); «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика» (Івано-Франківськ, 2016), «Роль освіти у сталому розвитку гірського регіону» (Івано-Франківськ, 2017), «Модернізація педагогічної освіти як основа інтенсифікації професійної та світоглядно-методологічної підготовки вчителя сучасної початкової школи»

(Дрогобич, 2019), «Сучасна освіта – доступність, якість, визнання» (Краматорськ, 2019), «Інноваційні технології в освіті» (Івано-Франківськ, 2019), «Tourism of the XXI century: Global challenges and civilization values» (Kyiv, 2020), «Taras Shevchenko 6th International conference on social sciences» (Kyiv, 2021), «Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички» (Київ, 2021), «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» (Запоріжжя, 2021), «Науково-дослідницька діяльність студентів як чинник становлення конкурентоздатного фахівця XXI століття» (Івано-Франківськ, 2021), «Розвиток освітніх систем в умовах євроінтеграційних трансформацій» (Чернівці, 2021). «Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура» (Київ, 2021), «Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій» (Слов'янськ, 2021), «Управління якістю підготовки фахівців» (Одеса, 2022), «Освітні й культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» (Запоріжжя, 2022), «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи в контексті євроінтеграції» (Івано-Франківськ, 2022), «Психолого-педагогічний супровід підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти» (Одеса, 2022), «Модернізація системи освіти в гірських регіонах: національний і глобальний виміри» (Івано-Франківськ, 2022), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачеве, 2022);

- *всукраїнських*: «Виховна робота з дітьми: теорія і практика» (Дрогобич, 2017), «Нові стратегії розвитку початкової освіти в умовах євроінтеграції» (Івано-Франківськ, 2018), «Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій» (Івано-Франківськ, 2018), «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (Кам'янець-Подільський, 2019), «Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення» (Полтава, 2020), «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» (Кам'янець-Подільський, 2020), «Зміст української освіти у контексті інтеграційних процесів» (Дрогобич, 2021), «Пріоритети розвитку початкової освіти в контексті становлення Нової української школи» (Житомир, 2021), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2021), «Психолого-педагогічні аспекти творчості Василя Стефаника (до 150-річчя від дня народження)» (Івано-Франківськ, 2021), «Соціалізація особистості у викликах сьогодення: реалії та перспективи» (Миколаїв, 2021), «Перспективні напрями сучасної науки та освіти» (Слов'янськ, 2021), «Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (Чернігів, 2021), «Наукові та освітні трансформації в сучасному світі» (Чернігів, 2021), «Нова стратегія підготовки педагогів: суспільні запити та нові виклики» (Київ, 2021), «Упровадження сучасних технологій для реалізації завдань освітніх галузей НУШ», (Кропивницький, 2022);

- *інших наукових заходах*: науково-методичний семінар «Педагогічні інновації в початковій школі» (Івано-Франківськ, 2017), науково-практична

конференція з міжнародною участю «Теоретико-прикладні аспекти сучасної педагогічної науки й освіти: європейський вектор» (Івано-Франківськ, 2019), науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Доступність і неперервність освіти впродовж життя: зарубіжний досвід та національна практика» (Івано-Франківськ, 2022), круглий стіл «Молодь і освіта в умовах викликів ХХІ століття» (Івано-Франківськ, 2022).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 67 праць, з яких 2 монографії (1 – колективна, 0,6 арк.); 29 статей у наукових фахових виданнях України; 2 статті у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Web of Science, 1 стаття у журналі, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus; 18 публікацій апробаційного характеру, 8 навчально-методичних посібників (з них 4 – у співавторстві), 1 глосарій, 6 – програми навчальних дисциплін і силабуси.

Особистий внесок авторки в роботах у співавторстві полягає у розкритті потенціалу міждисциплінарної координації УМзаПС у системі підготовки вихователів і вчителів початкової школи [28]; дослідженні якості українського мовлення респондентів методом анкетування [32]; обґрунтуванні залежності професіоналізму майбутнього вчителя від читацької культури [33]; розробленні моделі та технологічного циклу тестування з УМзаПС [34]; організаційно-методичних вказівок і теоретико-практичного наповнення тем 1–4 [56]; передмови, термінологічного зібрання А – Н [57]; передмови, організаційно-методичних вказівок, тем 1–3 [53]; передмови, організаційно-методичних вказівок, тем 3–6 [54]; передмови, організаційно-методичних вказівок, тем 1, 2 [55].

Матеріали захищеної у 2004 р. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук з теми «Структурно-семантичні функції інтер'єктивів в українській мові» (зі спеціальності 10.02.01 – українська мова) у тексті докторської дисертації не використано.

Структура та обсяг дисертації. До складу дисертаційної роботи входять анотації українською та англійською мовами, перелік умовних позначень, вступ, шість розділів із висновками та списком використаних джерел до кожного з них (327 – до першого розділу, 113 – до другого розділу, 138 – до третього розділу, 134 – до четвертого розділу, 133 – до п'ятого розділу, 24 – до шостого розділу), загальні висновки, додатки (21 позиція). Повний обсяг роботи – 684 сторінки, основний текст викладено на 402 сторінках, 21 додаток обіймає 137 сторінок. У тексті дисертації подано 50 рисунків, 25 таблиць, використано 5 формул, які обіймають 4 самостійних сторінки тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, розкрито висвітлення проблеми в наукових працях, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, викладено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, аргументовано провідну ідею, концепцію, загальну гіпотезу, методологічні засади й теоретичне підґрунтя, комплекс методів дослідження,

подано наукову новизну і практичне значення, відомості про апробацію і впровадження результатів наукового пошуку, загальну кількість публікацій, структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі – **«Концептуально-методологічні орієнтири розвитку методики навчання української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти»** – висвітлено концептуальні засади формування методичної системи навчання студентів УМзаПС у педагогічних закладах вищої освіти, досліджено сучасні мовознавчі тенденції, що впливають на зміст мовної освіти майбутніх фахівців педагогічної галузі, схарактеризовано компетентнісну парадигму НД «УМзаПС».

Визначено поняття «методична система навчання української мови за професійним спрямуванням» як цілісну сукупність компонентів (методологічно-цільового, змістового, процесуального, результативно-оцінного), що забезпечує формування професійної компетентності фахівців у процесі мовнокомунікативної підготовки. Методику навчання української мови за професійним спрямуванням (надалі – МНУМзаПС) позиціоновано як відкриту, динамічну систему, що охоплює змістову, цільовизначальну, методичну, технологічну, мовну та інші підсистеми. Методологічне підґрунтя дослідження МНУМзаПС становлять системний, синергетичний і компетентнісний підходи.

З'ясовано особливості системної організації МНУМзаПС: підпорядкування соціальному замовленню та міждисциплінарному впливу; залежність розвитку та збереження цілісності системи від її системоутворювальних компонентів, до яких належать теорія змісту навчання і теорія керування процесом навчання; чутливість до змін у будь-якому з компонентів та у взаємозв'язках між ними, що призводить до появи нових характеристик і властивостей системи.

Встановлено напрями реалізації положень синергетики в контексті НД: синергетичність побудови змісту освітнього компонента; освітніх парадигм: поглядів, ідей, напрямів тощо; методичної системи, зорієнтованої на інноваційність, інтерактивність, творчість, міждисциплінарність; освітніх засобів та інструментів; організації міжсуб'єктної комунікації; розкриття синергетичності мовної та позамовної систем для формування професійної комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Доведено наявність вагомих лінгводидактичних векторів мовної підготовки студентів на підставі вивчення наукового доробку українських учених (А. Богуш, О. Бондарець, Л. Васенко, О. Гриджук, С. Дорошенко, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Ковтун, О. Копусь, Т. Котик, О. Любашенко, С. Омельчук, О. Тищенко, Н. Юрійчук та ін.). До концептуальних засад побудови цілісної методичної системи навчання УМзаПС віднесено такі: системність, що забезпечує цілісність та взаємозв'язок компонентів; компетентнісну парадигмальність, яка дозволяє повернути освітній вектор у діяльнісно-прагматичний напрям; текстоцентризм та контекстність, що орієнтує на створення ситуацій, максимально наближених до

професійних; навчально-змістова мобільність, яка дозволяє адаптувати зміст НД до будь-якої спеціальності; дискурсивність, що дає змогу студентам опанувати зразки мовленнєвої та немовленнєвої поведінки «зануренням» їх у створений професійний контекст; урахування сучасних мовознавчих тенденцій для зближення науково-теоретичних та функційно-прагматичних реалій мовної освіти.

У дослідженні розкрито вплив на зміст НД «УМзаПС» новітніх мовознавчих тенденцій, а саме: лінгвопрагматики, етнолінгвістики, дискурсології, лінгвістики тексту. Наголошено, що поле досліджень мікропрагматики дозволяє ознайомити студентів з особливостями добору та функціонування лексичних і граматичних одиниць в офіційно-діловому, риторичному, науковому дискурсах, прагматичними аспектами професійного спілкування, специфікою використання дейктичних маркерів у науковому мовленні; макропрагматика розкриває поняття спілкування, комунікації, типи і форми професійного спілкування, основні закони, стратегії і тактики комунікативної діяльності, роль емпатійних аспектів у спілкуванні з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, необхідності врахування позиції співрозмовника, мовленнєвий етикет. Встановлено, що елементи мегапрагматики у змісті УМзаПС реалізуються у: побудові діалогічних висловлювань; умінні вести опосередковану комунікацію; орієнтуванні у соціальному комунікативному дискурсі (врахування соціальної субординації у спілкуванні, зміни комунікативних функцій, координації вербальної та невербальної поведінки співрозмовників); готовності до міжкультурної комунікації (у професійному середовищі та на рівні ділової кореспонденції); побудові текстів документного дискурсу.

Виявлено інтегративні аспекти змісту НД «УМзаПС» та етнолінгвістики, що розкриваються під час аналізу понять національної і літературної мов, основних ознак літературної мови, функцій мови й мовлення, мовленнєвого етикету, стилів сучасної української літературної мови, законів спілкування, невербальних компонентів і гендерних особливостей мовленнєвої діяльності, риторичної культури й наукового мовлення тощо.

Відображення лінгвістичної теорії тексту й дискурсу у змісті мовної освіти майбутніх педагогів здійснено через трактування дискурсу як складного явища комунікації з різними видами контекстної інформації та дискурсивної компетентності як усвідомленої здатності особистості до ефективної організації процесу комунікативної взаємодії, управління ним для досягнення визначеної мети. Формування дискурсивної компетентності майбутніх фахівців педагогічної галузі передбачає створення відповідних дискурсів у процесі навчання для забезпечення його діяльній основи.

Уточнено феномен «компетентнісна парадигма» як градаційна структура організації освітнього процесу, що передбачає формування низки професійних компетентностей за трьома рівнями: предметним, мотиваційним та діяльним. Поняття «компетентнісна парадигма навчальної дисципліни «УМзаПС» потрактовано як складне багаторівневе утворення, яке побудоване на градаційній структурі організації освітнього процесу та вміщує максимальний

перелік компетентностей, оволодіння якими є метою і кінцевим результатом навчання УМзаПС. Розроблено зміст компетентнісної парадигми УМзаПС, яка у логічному підпорядкуванні охоплює сім основних професійно спрямованих компетентностей: дискурсивну, інформаційно-технологічну, загальнонаукову, підприємницьку, редакторську, термінологічну, документознавчу, – що формуються у процесі вивчення УМзаПС.

У контексті дослідження уточнено поняття «дискурсивна компетентність», оскільки воно охоплює, крім лінгвістичних та мовленнєвих умінь, ще й урахування об'єктивних обставин, психологічні, екстралінгвістичні й поведінкові чинники, ментально-прагматичну сферу мовця, а також його комунікативно-управлінські якості щодо організації позитивної атмосфери спілкування. Інформаційно-технологічну компетентність фахівців педагогічної галузі розуміємо як здатність вирішувати інформаційно-дидактичні проблеми, застосовуючи при цьому сучасні технологічні засоби; це полікомпонентне утворення, що охоплює мотиваційний, операційний, когнітивний, трансформаційний та ціннісний аспекти професійної майстерності педагогів. Поняття «загальнонаукова компетентність» уживаємо з таким значенням: це здатність використовувати в пізнавальній і професійній діяльності базові знання з певної галузі; вдосконалювати та розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, здобувати нові знання, використовуючи сучасні освітні та інформаційні технології. Компоненти цього поняття – науково-дослідницька та інструментальна компетентності – є підґрунтям здобуття нових знань у процесі освіти чи самоосвіти. Науково-дослідницька компетентність виявляє рівень наукового стилю мислення та діяльності, реалізації внутрішньонаукового та методологічного синтезу в освітньому процесі, підготовку результатів науково-дослідної роботи тощо. Інструментальна компетентність – це здатність здобувачів освіти застосовувати в освітньо-пізнавальній діяльності навички роботи з інформацією з різних джерел, виявляти інтелектуально-логічні здібності, організаційні навички в освітній діяльності. Підприємницьку компетентність розуміємо як здатність особистості продукувати інноваційні ідеї, раціонально й ефективно організувати діяльність, зорієнтовану на досягнення конкретного результату. Редакторська компетентність акумулює в собі інформаційне наповнення лінгвістичної, інформаційно-технологічної, документознавчої, термінологічної та інших компетентностей, відповідно, її формування залежить від рівня сформованості означених компонентів. Поняття «термінологічна компетентність» розуміємо як наявність термінологічної бази знань та вміння ефективно нею користуватися (синтез термінологічної грамотності та термінологічної культури). Розглянуто й уточнено зміст поняття «документознавча компетентність» як інтегративне особистісне утворення, яке визначає здатність ефективно реалізовувати у професійних ситуаціях комплекс знань, умінь і навичок щодо складання й оформлення документації з урахуванням змісту інформації та мовних норм; стильових ознак документа; дискурсу, в якому зміст і форма інформації, що передається, будуть доречними та необхідними.

У другому розділі – **«Становлення і розвиток теорії змісту навчання української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти»** – обґрунтовано мету навчання УМзаПС, здійснено періодизацію еволюційного розвитку УМзаПС як НД, позиціоновано теоретичне уявлення про кінцевий результат навчання УМзаПС у педагогічних ЗВО.

У дослідженні уточнено поняття «зміст навчання УМзаПС» як комплекс актуального науково-освітнього матеріалу, способів його опанування і прикладного використання, зорієнтованого на формування низки професійних компетентностей у здобувачів освіти у процесі навчання УМзаПС. За результатами дослідження глобальних, етапних і оперативних цілей освітньої підготовки обґрунтовано мету навчання УМзаПС, що засвідчило узгодження означених цілей на компетентнісно-діяльнісному векторі освіти. Побудовано алгоритм обґрунтування мети навчання УМзаПС і прогностичну таблицю компонентів її формулювання, що дало змогу окреслити мету навчання УМзаПС: підготовка конкурентоздатних фахівців, які оволоділи визначеними професійними компетентностями (дискурсивною, документознавчою, загальнонауковою, підприємницькою, редакторською, інформаційно-технологічною, термінологічною) та здатні до постійного самовдосконалення в обраній педагогічній галузі.

Досліджено еволюцію змісту навчання УМзаПС, що дозволило простежити тенденції програмного спрямування: від лінгвістичного до документознавчого та професійно-мовленнєвого. Встановлено суттєві еволюційні зміни у НД «УМзаПС»: чітка організація і структурування, формування професійної комунікативної компетентності студентів, опанування специфіки усного професійного мовлення і культури спілкування, вивчення особливостей наукової комунікації та редагування. Укладено періодизацію розвитку НД «УМзаПС», що охоплює 4 періоди: зародження (1989–1992 рр.), становлення (1993–1999 рр.), утвердження (2000–2014 рр.), внутрішньо-системного розвитку (із 2015 року і дотепер), що стало підставою для обґрунтування нового поняття – «дієвий цикл навчальної дисципліни» – час її функціонування в освітній системі країни, упродовж якого вона ефективно виконує актуальні освітні функції.

До методичних орієнтирів формулювання результатів навчання віднесено: орієнтування на студента, відповідність цілям освітньої програми, зосередженість на продуктах навчання, чіткість формулювання, кількісна відповідність змісту й ресурсам НД, реалістичність, придатність для вимірювання й оцінювання. Можливості змістового наповнення НД «УМзаПС» щодо забезпечення програмних результатів навчання проілюстровано складанням матриці відповідності результатів навчання УМзаПС програмним результатам навчання за ОП.

У третьому розділі – **«Теорія керування процесом навчання української мови за професійним спрямуванням та перспективи її подальшого розвитку»** – розглянуто комплекс методів, засобів і форм для забезпечення контекстної, текстоцентричної і тестової технологій навчання УМзаПС, окреслено систему принципів оптимального функціонування процесу навчання УМзаПС, розкрито методичний аспект реалізації теорії керування процесом навчання УМзаПС у педагогічних закладах вищої освіти.

Наголошено на специфіці навчання УМзаПС студентів педагогічних ЗВО спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта», що охоплює роботу з текстами всіх функційних стилів української мови, особливості педагогічної комунікації, фахової термінології, документного контексту, міждисциплінарної координації.

Поняття «технологія контекстного навчання» визначено як комплекс методів, форм і засобів активного, вмотивованого навчання, у процесі якого відбувається інтеграція знаннєвого та діяльнісного компонентів з орієнтацією на особистісний, соціальний, професійний і культурний контексти. До основних векторів реалізації контекстного навчання УМзаПС віднесено такі: визначення мети НД з урахуванням набуття студентами необхідних компетентностей; відбір змісту навчання з урахуванням кількісних, якісних і темпоральних показників; добір форм освітньої діяльності під час аудиторної, самостійної та науково-дослідної роботи; методів і засобів навчання з домінуванням сучасних інформаційних технологій; способів оцінювання результатів навчання з акцентом на активності, творчості, практичному застосуванні здобутої інформації, самостійності та вмінні працювати в команді.

Обґрунтовано необхідність формування професійного мовлення майбутніх фахівців дошкільної та початкової ланок освіти за результатами роботи з навчальними текстами всіх функційних стилів української мови. Застосовано трактування навчального тексту як засобу і результату навчально-методичної взаємодії викладача і студентів, оформленого усно чи письмово, який несе поліфункційне навантаження (навчальне, розвивальне, виховне) та враховує (або відображає) прагматичні аспекти комуніканта (мовна компетентність, комунікативний досвід, пресубпозиція, наміри, соціокультурні чинники тощо). Визначено напрями реалізації текстоцентричної технології навчання УМзаПС у педагогічних ЗВО: як знакову форму наукового знання; матеріал для практичної роботи; засіб вимірювання рівня засвоєння матеріалу; маркер зворотного зв'язку; засіб полісенсорного сприйняття. Полікодові тексти визначено одним із засобів реалізації текстоцентричної технології навчання УМзаПС. До основних видів полікодових текстів у межах НД «УМзаПС» віднесено такі: документи, таблиці, карти, схеми, фрагменти зразків мовлення, мультимедіа, відеоматеріали, гіпертекст. Визначено ефективні напрями застосування гіпертексту як новітньої форми організації матеріалу, виокремлено специфічний різновид гіпертексту – документ – з обґрунтуванням його полікодовості.

У дослідженні обґрунтовано застосування тестової технології з освітньою метою. З урахуванням досягнень відомих тестологів (І. Булах, С. Гриб, Б. Гриник, О. Ляшенко, М. Олійник, М. Радченко, Ю. Триус, Я. Яненко, Р. Agarwal, J. Karpicke, S. Kang, H. Roediger, K. McDermott та ін.) сформовано ієрархію понять: «завдання у тестовій формі», «тестові завдання», «тест», «тестування» і «тестова технологія». Акцентовано, що тестова технологія об'єднує тестування як метод, спосіб, процедуру проведення, тест як інструмент, тестове завдання як елемент тесту, що відповідає певним вимогам, і завдання у тестовій формі як вправу. Процесуальні елементи технологічного циклу тестування узагальнено в структурі тестової технології навчання УМзаПС (рис. 1).

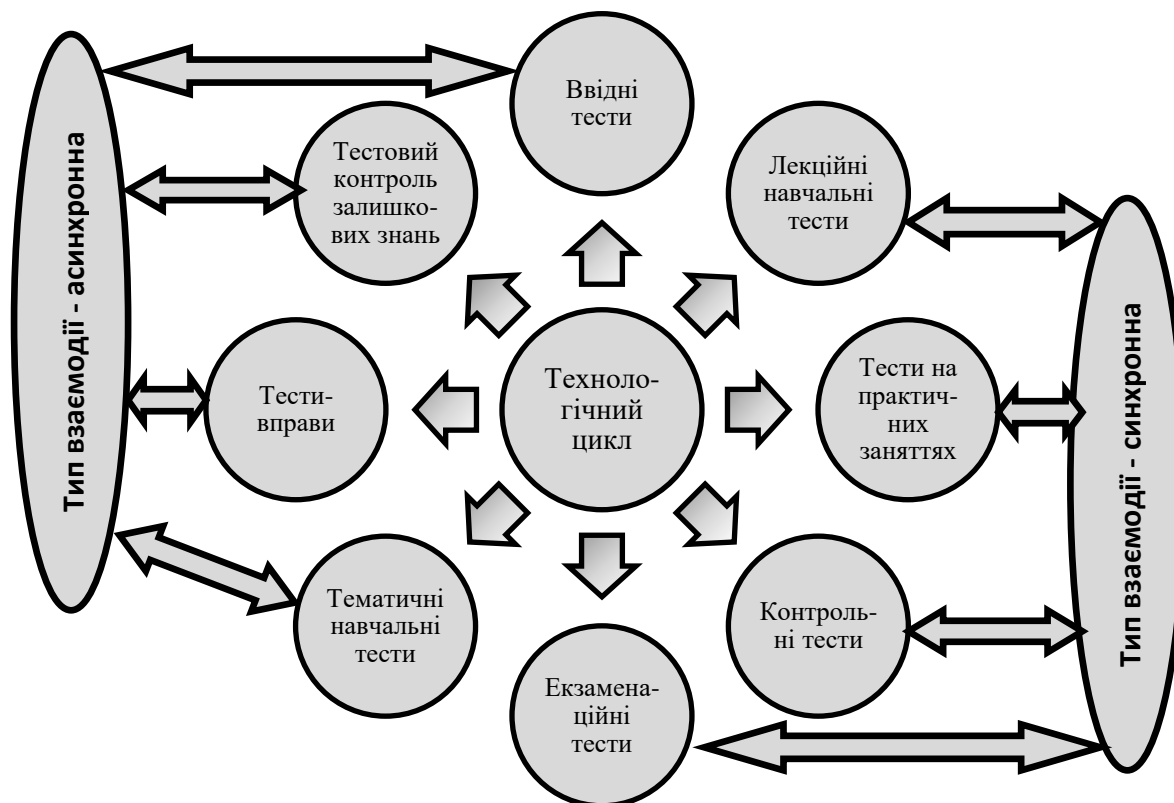

Рис. 1. Структура тестової технології навчання УМзаПС

Визначено, що кожен із зображених на рис. 1 восьми видів тестів проходить технологічний цикл розроблення, апробації, проведення, аналізу та здійснюється у процесі синхронної (лекційні, практичні, контрольні, екзаменаційні тести) чи асинхронної (ввідні, тематичні, тести-вправи, тестовий контроль залишкових знань) взаємодії викладача зі студентами.

У дослідженні окреслено систему принципів оптимального функціонування процесу навчання УМзаПС у педагогічних ЗВО. На основі сутнісних елементів базових визначень уточнено дефініцію поняття «принципи функціонування процесу навчання УМзаПС»: концептуальні положення методичної системи навчання УМзаПС, що враховують вимоги сучасної освіти й основні тенденції розвитку науки та виступають орієнтиром добору оптимальних форм, методів, засобів і технологій навчання для досягнення необхідного результату. До цієї категорії віднесено низку принципів: зв'язок теорії і практики, мотивація у результаті моделювання професійної діяльності, візуалізація навчальної інформації, емоційне сприйняття навчального змісту, відповідність змісту НД її компетентнісній парадигмі, органічне поєднання інноваційних технологій навчання із традиційними педагогічними технологіями, міждисциплінарний взаємозв'язок, системність і послідовність, активність і самостійність, науковість, зворотний зв'язок, осмислене навчання, адекватність форм освітньої діяльності студентів меті та змісту НД, діалогічність, раціоналізація, полісенсорність, комунікативне спрямування, урахування сучасних лінгвістичних тенденцій у побудові змісту УМзаПС, текстоцентризм, нормативно-стилістичний принцип.

Для розкриття методичного аспекту реалізації теорії керування процесом навчання УМзаПС у педагогічних ЗВО використано методи порівняльного, ретроспективного, системно-хронологічного аналізів. Для визначення етапів становлення і розвитку МНУМзаПС укладено «Хронологічний бібліографічний показник праць з української мови за професійним спрямуванням у наукових виданнях кінця ХХ – початку ХХІ століття», який ілюструє кількісні аспекти наукових публікацій із проблем НД.

Динаміка наукового інтересу до МНУМзаПС підтверджує активізацію науково-методичних досліджень із 2017 року та низький рівень вивчення методичних аспектів навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі. Доведено, що становлення МНУМзаПС як розділу української лінгводидактики, відбувалося на вимогу часу й на основі практичного досвіду навчання. Виокремлено та проаналізовано п'ять базових наукових платформ, які забезпечують теоретико-методологічне наповнення МНУМзаПС: лінгвістичну, документознавчу, науково-дослідницьку, психологічну, професійно-педагогічну. Акцентовано, що розвиток МНУМзаПС як новітнього розділу лінгводидактики вимагає синтезу теоретичних і прикладних аспектів для формулювання вихідних положень і створення самостійних науково-методичних досліджень.

У четвертому розділі – **«Сучасний стан функціонування методики навчання української мови за професійним спрямуванням у практиці педагогічних закладів вищої освіти»** – здійснено структурно-компонентний аналіз сучасного програмного забезпечення НД, розглянуто зміст навчання УМзаПС у сучасних навчально-методичних посібниках, концептуальні засади профілізації та їх відображення у навчально-методичному забезпеченні УМзаПС, визначено напрями реалізації сучасних концептуальних підходів до мовної освіти в контексті НД.

Проаналізовано робочі програми із НД «УМзаПС» у вибірці педагогічних ЗВО за 9-ма параметрами, виявлено розбіжності між критеріями оцінювання та очікуваними результатами навчання, змістом НД і вимогами ОП. Наголошено на фрагментарному застосуванні компетентнісного підходу до komponування робочих програм, нечіткій кореляції між програмними компетентностями та їх конкретизацією у межах НД, що призводить до некоректності побудови змісту та дублювання інформації у межах різних НД. З'ясовано відсутність чітко виокремлених у робочій програмі результатів навчання з кожної теми УМзаПС та спрямування на їх вимірюваність, що підтверджує існування методичної проблеми створення робочої програми НД на основі компетентнісного підходу. Виявлено проблему неузгодження складності матеріалу та кількості годин для його опанування. З'ясовано необхідність розширення і конкретизації вимог до демонстрованих студентами результатів навчання, що підлягають оцінюванню. За параметром відповідності рекомендованого в робочій програмі навчально-методичного забезпечення меті та змісту УМзаПС сформульовано такі рекомендації: внесення нової редакції «Українського правопису» до списку рекомендованих джерел; використання новітніх наукових досліджень із УМзаПС та дотичних профільних публікацій; рекомендація підручників і посібників із профілізованим змістом, фахових словників, термінологічного словника УМзаПС, електронних інформаційних ресурсів.

Здійснено аналіз навчально-методичних джерел із НД «УМзаПС», встановлено проблемні аспекти їх змістової організації: пошуки врівноваження лінгвістичного та професійно-комунікативного блоків у структурі НД; універсальність змісту або формальна профільна адаптація. Поняття «профілізація навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» визначено як відображення у змістовому наповненні НД особливостей майбутньої професійної діяльності студентів, що активізує їхнє системне мислення та фіксується у навчально-методичному забезпеченні УМзаПС. Встановлено способи профілізації УМзаПС у педагогічних ЗВО: розроблення супровідного навчально-методичного забезпечення, призначеного для організації професійного контексту; змістова адаптація теоретичного матеріалу до галузі знань, за якою здійснюється підготовка бакалаврів; профільна адаптація практичного блоку НД; профілізація блоку завдань для самостійної роботи студентів та індивідуально-дослідних завдань.

Досліджено сучасний стан функціонування МНУМзаПС, з'ясовано рівень реалізації концептуальних підходів до мовної освіти в контексті НД «УМзаПС». Вибір напрямів дослідження обґрунтовано за частотністю висвітлення концептуальних підходів до мовної освіти у НД «УМзаПС» та з урахуванням дефініції поняття «підхід до навчання мови» як лінгводидактичної категорії, що базується на сучасній освітній позиції, характеризується системністю, синергетичністю, визначає стратегію, принципи, технології, методи і прийоми навчання мови як засобу соціально-професійної взаємодії.

Розроблено алгоритм поетапної реалізації дослідницького підходу в контексті УМзаПС: уведення у науково-професійний дискурс; розвиток навичок перетворення інформації і критичного мислення; виконання за зразком; творча науково-дослідна діяльність. Проаналізовано можливості застосування методу проєктів як базового в дослідницькому підході. Окреслено та систематизовано тематику проєктної діяльності студентів за змістом УМзаПС, визначено умови її ефективності: перспективна форма пропозиції завдань; фахове спрямування тематики проєктів; чіткий алгоритм виконання; критерії оцінювання; обов'язковість прилюдної презентації результатів.

У контексті лінгвістичного та екстралінгвістичного підходів до мовної освіти проаналізовано актуальні мовознавчі проблеми сучасного наукового й офіційно-ділового мовлення, що відображено у змісті УМзаПС: використання пасивних дієслівних конструкцій, назв осіб у формі орудного відмінка, пасивних дієприкметників замість безособових форм на *-но*, *-то*, побудова конструкцій із прийменником *по*, відмінювання прізвищ, уживання вставних і вставлених конструкцій у текстах документів, складні випадки керування, пунктуація у текстах офіційно-ділового стилю тощо. Наголошено на потенціалі прагмалінгвістичних категорій у змісті дисципліни, що охоплюють використання екстралінгвістичних засобів.

У межах функційно-стилістичного підходу акцентовано на специфіці педагогічної діяльності, зокрема, в дошкільній та початковій ланках освіти, що актуалізує необхідність роботи в усіх стилях української літературної мови з урахуванням як письмових, усних, так і емоційно-експресивних різновидів. Систему роботи із УМзаПС за функційно-стилістичним підходом розкрито з урахуванням поетапного опанування змісту НД. Стрижневим аспектом засвоєння емоційно-експресивних стилів визначено розуміння стильової

приналежності комунікативних ситуацій, у яких неприпустимі ознаки експресії, та етичної міри вияву цих ознак у публіцистичному, художньому, епістолярному та розмовному контекстах.

У п'ятому розділі – **«Організаційно-методичні засади навчання української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти»** – спроектовано структурно-функційну модель методичної системи навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі, проаналізовано особливості методичного супроводу до її реалізації, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, організації самостійної роботи студентів і міждисциплінарної координації у методичній системі навчання УМзаПС.

Поняття «модель навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі» потрактовано як знакове відтворення і теоретичне обґрунтування структурних і функційних компонентів цього процесу. Під час проектування структурно-функційної моделі методичної системи навчання УМзаПС ураховано такі теоретичні положення: навчання професійного мовлення майбутніх фахівців педагогічної галузі ґрунтується на соціальному замовленні та відповідній нормативно-правовій базі; мовнокомунікативна підготовка вихователів ЗДО та вчителів початкової школи здійснюється на засадах як традиційної структурної лінгвістики, так і основних положень лінгвопрагматики, соціолінгвістики, лінгвістики тексту й дискурсу; в методичній системі навчання УМзаПС ураховано комплекс методологічних (системний, синергетичний, компетентнісний) і лінгводидактичних підходів до мовної освіти, а саме: дослідницький, лінгвістичний і екстралінгвістичний, текстоцентричний, функційно-стилістичний; підготовка майбутніх педагогів до професійної комунікації ґрунтується на компетентнісній парадигмі УМзаПС; у методичній системі навчання УМзаПС передбачено міждисциплінарну координацію, зокрема, із психологією, професійною педагогікою, сучасною українською мовою, основами наукових досліджень, документознавством тощо; якісне науково-методичне та навчально-методичне забезпечення НД визначено підґрунтям її профілізації та визначальним засобом реалізації змісту навчання УМзаПС; підготовка майбутніх фахівців педагогічної галузі за змістом НД «УМзаПС» зорієнтована на поєднання інноваційних технологій і традиційних методів навчання; теоретико-практичне навчання в контексті УМзаПС здійснюється з акцентом на діяльнісному аспекті; позааудиторна діяльність є компонентом організаційно-технологічного блоку структурно-функційної моделі методичної системи навчання УМзаПС, оскільки сприяє удосконаленню набутих студентами професійно спрямованих компетентностей, зокрема, через автономне навчання, роботу в проблемних групах, гуртках, виступах на семінарах, конференціях тощо; у структурно-функційній моделі методичної системи навчання УМзаПС відображено ознаки динамізму й адаптивності з огляду на синергетичність організації міжсуб'єктної комунікації, побудови змісту НД, мовної та позамовної систем у контексті формування професійної комунікативної компетентності здобувачів освіти.

У дослідженні розроблено структурно-функційну модель методичної системи навчання УМзаПС, яка відображає системно-синергетичну взаємодію компонентів у межах установлених блоків: нормативно-методологічного, організаційно-технологічного, діагностувально-результативного (рис. 2).

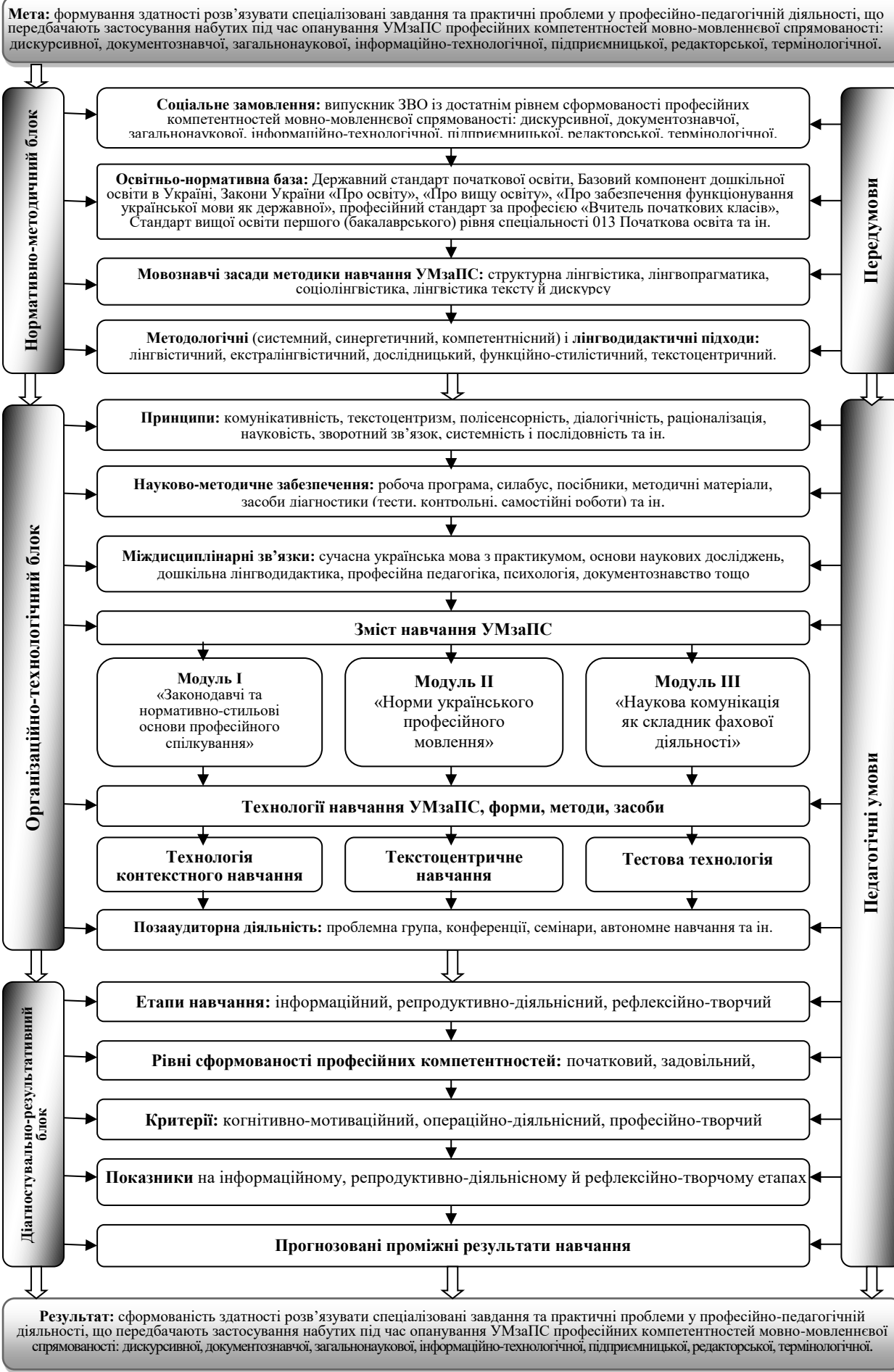

Рис. 2. Структурно-функційна модель методичної системи навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі

Як бачимо на рис. 2, у діагностувально-результативному блоці моделі визначено три основні етапи експериментального навчання УМзаПС: інформаційний, репродуктивно-діяльнісний, рефлексійно-творчий, які реалізовано в межах кожної теми НД та відображено у прогнозованих проміжних результатах навчання.

Методичний супровід до реалізації експериментальної моделі методичної системи навчання УМзаПС, як сукупність документів нормативного, організаційно-методичного, науково-навчального спрямування, що регламентують вимоги, норми, структуру, зміст, процесуальні, результативні та інші компоненти освітнього процесу і використовуються для досягнення мети НД, розглянуто за такими групами: освітньо-нормативні документи, проєктивні науково-методичні, планові науково-методичні документи, навчально-методичне забезпечення НД, науково-методичне забезпечення НД «УМзаПС», що було розроблене в процесі педагогічного експерименту.

Проаналізовано переваги й недоліки мобільного навчання за гендерно-віковим і лінгвометодичним векторами, а також за векторами доступності й технічної грамотності. Доведено, що засобами ІКТ можливо забезпечити всі компоненти методичної системи навчання УМзаПС: методологічно-цільовий, змістовий, процесуальний, результативно-оцінний. Побудовано алгоритм реалізації самостійної роботи студентів із НД «УМзаПС», що складається із 4-х послідовних шаблів (проєктивно-методичного, організаційно-управлінського, процесуального, контрольного), між якими простежуються системно-синергетичні зв'язки. Проєктивно-методичний – реалізовано формуванням змісту та обсягу самостійної роботи студентів із НД «УМзаПС» з урахуванням цільового компонента методичної системи та вимог навчального плану. Організаційно-управлінський – реалізовано інформуванням студентів щодо видів самостійної роботи під час вивчення УМзаПС, мету кожного з них, графік виконання, можливості консультування, критерії оцінювання, наявність навчально-методичного супроводу тощо. Апробовано дві форми організації самостійної роботи: тематичну й перспективну. На процесуальному шаблі організації самостійної роботи здобувачів освіти із НД «УМзаПС» забезпечено зворотний зв'язок зі студентами під час виконання завдань, консультування щодо мети, способів виконання, форм презентації, допоміжних засобів, академічної доброчесності тощо. На контрольному шаблі організації самостійної роботи студентів із НД «УМзаПС» проведено оцінювання результатів самостійної роботи і врахування їх під час здійснення підсумкового контролю. До системи самостійної роботи внесено також ті види діяльності, що не закріплені в програмі НД, але впливають на якість її опанування: неформальна освіта, участь у конференціях, круглих столах, робота у студентських проблемних групах тощо.

Досліджено міждисциплінарну координацію у методичній системі навчання УМзаПС із позиції її системоутворювальної функції. Проаналізовано вектори реалізації горизонтальної регресивної і горизонтальної прогресивної міждисциплінарної координації НД «УМзаПС». Міждисциплінарну координацію НД проаналізовано за різновидами, що було відтворено у вигляді

структурно-логічних схем відповідно до ОП спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта».

У шостому розділі – **«Експериментальне дослідження методичної системи навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти»** – розкрито зміст і структуру експериментального дослідження, особливості організації діагностувального та перебіг основних етапів педагогічного експерименту, доведено ефективність розробленої методичної системи.

Педагогічний експеримент реалізовано упродовж 2016–2022 рр. поетапно. Насамперед досліджено наукові, навчально-методичні, нормативно-правові джерела щодо мовної освіти в Україні та функціонування НД «УМзаПС», підготовлено методичний супровід до реалізації експериментальної моделі навчання, сформовано зміст анкет і тестів. Розроблено критерії (когнітивно-мотиваційний, операційно-діяльнісний, професійно-творчий) і показники для визначення рівнів сформованості професійних компетентностей здобувачів освіти, створено діагностувальні комплекси вправ, проведено анкетування викладачів УМзаПС. Сформовано й обґрунтовано мінімально необхідний обсяг випадкової вибірки методами математичної статистики (формула граничної похибки). Вибіркову сукупність ($n=480$) склали студенти експериментальної (надалі – ЕГ) ($n=238$) і контрольної груп (надалі – КГ) ($n=242$).

Відповідно до кожного критерію розроблено комплекс завдань для визначення рівнів сформованості необхідних професійних компетентностей студентів на початку вивчення УМзаПС: тестові завдання для рівневої характеристики за когнітивно-мотиваційним критерієм, систему вправ для оцінки рівнів сформованості компетентностей за операційно-діялісним критерієм, комплекс завдань із вивчення УМзаПС для діагностування за професійно-творчим критерієм. Для з'ясування мотиваційно-ціннісної позиції студентів щодо ролі усного й писемного професійного мовлення у фаховому становленні майбутнього педагога дібрано методики діагностування особистості на мотивацію до професійно-комунікативного вдосконалення.

Констатувальний зріз проведено в умовах реального освітнього процесу на початку вивчення студентами УМзаПС у 2020/2021 навчальному році. Достовірність результатів дослідження на цьому етапі забезпечено встановленням мінімально необхідного обсягу вибіркової сукупності учасників експерименту, кількості студентів у КГ і ЕГ, дотриманням визначених педагогічних умов у кожній групі, репрезентативністю і рандомністю вибірки. Кількісне опрацювання результатів показало несуттєву різницю у вихідних критеріально-рівневих показниках ЕГ і КГ, що створило об'єктивні передумови для реалізації основного (формульованого) етапу педагогічного експерименту.

У результаті опитування викладачів НД «УМзаПС» підтверджено теоретичні припущення щодо низки чинників, які негативно впливають на ефективність формування професійних компетентностей здобувачів освіти – майбутніх вихователів ЗДО та вчителів початкової школи. До таких чинників віднесено: нечіткість формулювань мети НД, мети вивчення кожної теми у

зв'язку з майбутньою професійною діяльністю чи відсутність поінформованості про них здобувачів освіти; відсутність чітких критеріїв оцінювання кожного проміжного результату навчання, вимог до рівнів опанування теми та презентації результатів; несистемне подання інформації у межах змістового модуля; фрагментарне застосування комунікативно-діяльнісного, професійно зорієнтованого, дослідницького, функційно-стилістичного, текстоцентричного, компетентнісного підходів до навчання; відсутність розуміння педагогом сутності та важливості застосування системного й синергетичного підходів до мовної освіти; робота з мовнокомунікативним матеріалом тільки з погляду традиційної структурної лінгвістики без урахування сучасних мовознавчих тенденцій; низький початковий рівень лінгвістичних, комунікативних і термінологічних умінь студентів, які започатковують вивчення УМзаПС; незнання або ігнорування викладачем доступних способів профільної адаптації та їх відображення у навчально-методичному забезпеченні; обмежене використання ІКТ у методичній системі навчання УМзаПС, зокрема, в її змістовому та результативно-оцінному компонентах; непропорційність і неузгодженість лінгвістичного та професійно-комунікативного блоків у змісті НД «УМзаПС»; недостатнє використання потенціалу всіх різновидів міждисциплінарної координації; відсутність чітко організованої системи самостійної роботи студентів з охопленням аудиторної та позааудиторної діяльності, дотриманням вимог до об'єктивності контролю за самостійною роботою здобувачів освіти, самоконтролю і взаємоконтролю, індивідуалізації та диференціації навчання.

Експериментальне навчання в ЕГ здійснювалося за трьома основними етапами: інформаційним, репродуктивно-діяльнісним, рефлексійно-творчим, – у межах кожної теми. Інформаційний етап спрямовано на введення студентів у комунікативний дискурс педагогічної галузі, оволодіння здобувачами освіти базовими поняттями та основним змістом НД, доведення важливості розвитку визначених компетентностей для здійснення ефективної педагогічної діяльності, розвиток позитивної мотивації.

Завдання репродуктивно-діяльнісного етапу навчання УМзаПС реалізовано формуванням практичних умінь і розвитком навичок застосування здобутої інформації з використанням зразків виконання вправ. Для формування усного професійного мовлення застосовано конструювання занять із уведенням змодельованих комунікативних ситуацій, підготовка та презентування проєктів, стилістичне оформлення текстів тощо. Писемне професійне мовлення формували на основі фахових наукових текстів: пошук і тлумачення термінів, добір українських відповідників, визначення класифікаційної приналежності, галузі застосування, бібліографічний опис джерел, анотування, реферування, конспектування тощо; документаційне забезпечення професійної діяльності: визначення виду та структури документа, типу реквізитів, правильності їх оформлення та розташування тощо. На репродуктивно-діяльнісному етапі актуалізовано самостійну діяльність студентів, міждисциплінарні зв'язки через використання готових елементів (фахових текстів, документів, комунікативних ситуацій, термінології тощо).

Рефлексійно-творчий етап навчання УМзаПС реалізовано для розвитку і вдосконалення у студентів низки визначених професійно спрямованих компетентностей засобами контекстного навчання та актуалізації потреби майбутніх педагогів у професійній самореалізації. Провідною на цьому етапі була самостійна творча діяльність студентів стосовно кожної теми НД у письмових і усних формах. На вдосконалення комунікативної компетентності спрямовані ігрові завдання «Слово про себе», «Педагогічний діалог», «Іншими словами...», міні-промови «Мій перший публічний виступ», «Значення слова у професії вихователя (вчителя)», «Закони спілкування: міф чи реальність» тощо, обов'язкові запитання аудиторії до студента-ритора, імпровізовані та підготовлені дискусії тощо. Науково-дослідна діяльність на цьому етапі продукувалась у вигляді написання тез, виступу на конференції, підготовці та публікації наукової статті. На завершення експерименту проведено контрольний зріз для визначення динаміки рівнів сформованості компетентностей, що досліджувались, у студентів ЕГ і КГ. Критеріально-рівневе узагальнення результатів підсумкового етапу експерименту подано в таблиці.

Таблиця

Порівняльний аналіз результатів контрольного зрізу в ЕГ і КГ (% / осіб)

Критерії	Рівні сформованості професійних компетентностей студентів					
	Достатній		Задовільний		Початковий	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Когнітивно-мотиваційний	47,9/114	29,3/71	42,4/101	41,7/101	9,7/23	29,0/70
Різниця	18,6/43		0,7/0		-19,3/47	
Операційно-діяльнісний	29,4/115	24,0/58	51,7/123	50,0/121	13,4/32	26,0/62
Різниця	5,4/57		1,7/2		-12,6/30	
Професійно-творчий	35,7/85	21,5/52	51,3/122	49,5/120	13,0/31	29,0/70
Різниця	14,2/33		1,8/2		-16,0/39	
Середнє значення за показниками, %	37,7	24,9	48,5	47,1	12,0	28,0
Різниця середніх значень, %	12,8		1,4		-16,0	

Примітка: ЕГ – експериментальна група, КГ – контрольна група.

Результати контрольного зрізу, що подані в таблиці, доводять зростання рівнів сформованості професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості здобувачів освіти ЕГ за всіма критеріями в порівнянні з КГ. Так, за когнітивно-мотиваційним критерієм контрольного зрізу результати в ЕГ вищі від результатів у КГ на 18,6% (ЕГ – 47,9%, КГ – 29,3%); задовільний рівень продемонстрували 42,4% респондентів ЕГ і 41,7% – КГ (різниця становить 0,7%); до початкового рівня віднесено 9,7% студентів ЕГ і 29,0% – КГ (різниця становить –19,3%).

Проаналізуємо узагальнені дані за операційно-діяльнісним критерієм. Так, достатній рівень сформованості професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості засвідчили 29,4% здобувачів освіти ЕГ і 24,0% – КГ (різниця 5,4%). На задовільному рівні виявлено 51,7% респондентів ЕГ і 50,0% – КГ (різниця 1,7%). Низький рівень сформованості професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості виявлено в 13,4% студентів ЕГ і 26,0% – КГ (різниця становить -12,6%).

Позитивну динаміку в ЕГ виявлено також за професійно-творчим критерієм. Достатнього рівня сформованості професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості досягли 35,7% здобувачів освіти ЕГ і 21,5% – КГ (різниця 14,2%). Задовільний рівень виявлено в 51,3% респондентів ЕГ і 49,5% – КГ (різниця 1,8%). На низькому рівні залишилося 13,0% студентів ЕГ і 29,0% – КГ (різниця становить -16,0%).

Суттєве підвищення показників достатнього й задовільного рівнів в ЕГ та зниження показників початкового рівня підтверджують розвиток здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності майбутніх фахівців педагогічної галузі.

Статистичну перевірку результатів педагогічного експерименту здійснено із використанням непараметричного критерію Пірсона, аналіз якого підтвердив вагому відмінність у рівнях ЕГ і КГ. Позитивна динаміка показників в ЕГ дає підстави констатувати, що запропоновані педагогічні умови, модель і зреалізована методична система навчання УМзаПС студентів педагогічних ЗВО виявилися ефективними.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення й нове вирішення проблеми, що виявляється в науковому обґрунтуванні та створенні моделі й методичної системи навчання УМзаПС здобувачів освіти в педагогічних ЗВО.

1. Розроблено та науково обґрунтовано концепцію методики навчання майбутніх вихователів ЗДО та вчителів початкової школи УМзаПС як галузі української лінгводидактики. Доведено, що методика навчання УМзаПС є відкритою багаторівневою функційною системою, яка складається з теорії змісту навчання і теорії керування процесом навчання здобувачів освіти. До методологічного комплексу її дослідження віднесено системний, синергетичний і компетентнісний підходи. Визначено особливості системної організації МНУМзаПС: підпорядкування соціальному замовленню та міждисциплінарному впливу; залежність розвитку й збереження цілісності системи від її системоутворювальних компонентів; чутливість до змін у будь-якому з компонентів та у взаємозв'язках між ними. До синергетичних виявів у методичній системі навчання УМзаПС віднесено: синергетичність побудови змісту НД, парадигм (поглядів, ідей, напрямів тощо), засобів та інструментів, мовної та позамовної систем, організації міжсуб'єктної комунікації. Встановлено, що компетентнісний підхід зумовлює зміни у змістовому (формування комплексу професійних компетентностей), процесуальному

(використання діяльнісних технологій), результативному (формування особистісних якостей здобувачів освіти) компонентах методичної системи вивчення УМзаПС. Методичну систему навчання УМзаПС визначено як цілісну сукупність компонентів (методологічно-цільового, змістового, процесуального, результативно-оцінного), що забезпечує формування професійних компетентностей фахівців у процесі мовнокомунікативної підготовки.

З'ясовано, що на зміст і результати навчання УМзаПС майбутніх фахівців педагогічної галузі чинять вплив такі галузі сучасних мовознавчих досліджень: соціолінгвістика, лінгвопрагматика, дискурсивна лінгвістика. Досліджено, що положення лінгвопрагматики реалізуються у змісті УМзаПС у межах мікро-, макро- та мегапрагматики. Вплив соціолінгвістики виявлено в етнолінгвістичних компонентах змісту НД «УМзаПС». Лінгвістична теорія тексту й дискурсу відображена елементами педагогічного, наукового, публіцистичного, адміністративного, ділового, документного, риторичного дискурсів УМзаПС. Виокремлено вектори використання текстів та дискурсів у процесі розвитку професійного мовлення майбутніх педагогів: як зразків професійного мовлення, матеріалу для редагування, контексту для аналізу граматичних категорій, стандартизованої форми документального закріплення інформації, носія виховного потенціалу, засобу популяризації фахових знань і підвищення мотивації до навчання, організації дослідної діяльності студентів, засвоєння професійної термінології, створення освітньо-комунікативних ситуацій. Зміст дискурсивної компетентності розглянуто як сукупність складників: лінгвістичного, комунікативного, соціального, інституційного, особистісного, ситуативного.

2. У дослідженні визначено й обґрунтовано сутність понять: «методика навчання УМзаПС», «методична система навчання УМзаПС», «профілізація НД «УМзаПС», «дієвий цикл навчальної дисципліни»; уточнено зміст понять: «компетентнісна парадигма УМзаПС», «зміст навчання УМзаПС», «принципи функціонування процесу навчання УМзаПС».

3. Схарактеризовано сучасний стан функціонування МНУМзаПС у практиці педагогічних ЗВО та відображено його через аналіз навчально-методичного забезпечення процесу навчання УМзаПС і реалізацію концептуальних підходів до мовної освіти у змісті НД. Встановлено проблемні аспекти змістової організації НД «УМзаПС»: урівноваження лінгвістичного та професійно-комунікативного блоків у структурі НД; універсальність змісту або формальна профільна адаптація. Спроектовано алгоритмізовану структуру робочої програми на основі компетентнісного підходу. Розкрито поняття «профілізація навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»: як відображення у змістовому наповненні освітнього компонента елементів майбутньої професійної діяльності студентів, що активізує їх системне мислення та фіксується в навчально-методичному забезпеченні УМзаПС. Схарактеризовано способи, засоби, напрями профілізації УМзаПС у ЗВО.

Розроблено методика застосування інформаційних, прикладних і дослідницьких проєктів на засадах поетапної реалізації дослідницького підходу до навчання УМзаПС та окреслено умови її ефективності: перспективна форма визначення завдань; фахове спрямування тематики проєктів; чіткий алгоритм виконання; критерії оцінювання; обов'язковість прилюдної презентації. Розкрито потенціал лінгвістичного підходу до навчання УМзаПС: охоплює не тільки нормативне використання одиниць усіх мовних рівнів, але й орієнтує на реалізацію прагмалінгвістичних категорій у змісті НД. З'ясовано, що екстралінгвістичний аспект комунікації має суттєвий вплив на її перебіг і результативність у професійній діяльності майбутніх педагогів. Застосовано й перевірено ефективність функційно-стилістичного підходу в процесі навчання УМзаПС у напрямі практичного втілення виражальних можливостей елементів усіх мовних рівнів у контексті майбутньої професійної діяльності здобувачів освіти.

4. Розкрито сутність поняття «компетентнісна парадигма УМзаПС» як градаційна структура організації навчання в контексті НД, що детермінує формування професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості за трьома рівнями: предметним, мотиваційним та діяльнісним. Схарактеризовано компетентнісну парадигму УМзаПС, яка окреслює мету й кінцевий результат навчання та охоплює сім основних професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості (дискурсивну, загальнонаукову, підприємницьку, інформаційно-технологічну, редакторську, термінологічну, документознавчу), сутність яких уточнено в дослідженні.

5. Досліджено стан розвитку сучасної теорії керування процесом навчання УМзаПС і визначено комплекс методів, засобів і форм для забезпечення контекстної, текстоцентричної і тестової технологій навчання. Технологію контекстного навчання визначено як систему засобів активного та вмотивованого навчання з орієнтуванням на особистісний, соціальний, професійний та культурний контексти для забезпечення інтеграції знаннєвого та діяльнісного компонентів освітнього процесу, що знайшло вияв у формулюванні мети НД, доборі змісту навчання УМзаПС, форм освітньої діяльності, методів і засобів навчання, оцінювання його результатів. Текстоцентрична технологія навчання УМзаПС зорієнтована на використання системи засобів для роботи з різностильовими текстами в процесі розвитку професійного мовлення майбутніх педагогів. Визначено функційне навантаження навчальних текстів: знакова форма наукового знання; матеріал для практичної роботи; засіб вимірювання рівня засвоєння матеріалу; маркер зворотного зв'язку; засіб полісенсорного сприйняття. Обґрунтовано приналежність службових документів до різновиду полікодових текстів на підставі уявлення про їх структуру, що вимагає залучення візуального сприйняття.

Тестову технологію навчання представлено комплексно: тестування як метод, спосіб, процедура проведення; тест як інструмент для навчання та діагностування його результатів; тестове завдання, що відповідає певним вимогам, і завдання у тестовій формі як вправа. Обґрунтовано застосування

тестів із навчальною метою. Процесуальні елементи технологічного циклу тестування із НД «УМзаПС» узагальнено у змісті тестової технології навчання.

Позиціоновано систему принципів функціонування НД «УМзаПС», що охоплює як дидактичні, так і методичні принципи. З'ясовано сутність поняття «методика навчання української мови за професійним спрямуванням»: розділ української лінгводидактики, у межах якого на основі теоретичної діяльності в міждисциплінарному контексті та практики навчання студентів здійснюються самостійні методичні дослідження у напрямі оптимізування освітнього процесу НД «УМзаПС» відповідно до її компетентнісної парадигми.

6. Визначено й схарактеризовано педагогічні умови навчання майбутніх фахівців дошкільної і початкової ланок освіти УМзаПС: побудова освітнього процесу за методологічними підходами (системним, синергетичним, компетентнісним) і лінгвістичним, екстралінгвістичним, дослідницьким, функційно-стилістичним, текстоцентричним підходами до мовної освіти; збагачення освітнього контенту НД «УМзаПС» відповідно до положень структурної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвопрагматики, дискурсивної лінгвістики; профільна адаптація змісту і процесу вивчення НД «УМзаПС» із відповідною фіксацією у навчально-методичному забезпеченні; адаптація лінгвістичного змістового блоку до потреб професійно-комунікативної діяльності здобувачів освіти; використання інформаційно-комунікаційних технологій у розробленні методичної системи навчання УМзаПС.

7. Виокремлено критерії і показники сформованості у здобувачів освіти професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості. Когнітивно-мотиваційний критерій спрямований на формування знаннєвого та професійно-мотиваційного складників підготовки студентів, що охоплює систему змістових міждисциплінарних зв'язків у теоретичному блоці УМзаПС, а також комплекс можливостей і необхідних варіантів застосування здобутих знань у практичній діяльності педагога, вмотивованої роботи щодо вдосконалення умінь, навичок, усунення недоліків. Операційно-діяльнісний критерій уведено для визначення рівня сформованості умінь і навичок студентів оперувати здобутими знаннями в практичній площині, створювати вторинні тексти, використовуючи зразки й допоміжні засоби (словники, схеми, правопис тощо), діяти за алгоритмом. Професійно-творчий критерій передбачає формування здатності майбутніх фахівців педагогічної галузі до продуктивного творчого застосування набутих умінь і навичок у змінених умовах, самостійної діяльності на аналітико-синтетичному рівні. Показники за кожним із означених критеріїв виокремлено відповідно до видів професійної компетентності, що досліджувалася. На підставі критеріїв та їх показників встановлено й схарактеризовано три рівні сформованості професійних компетентностей: достатній, задовільний, початковий.

8. Розроблено й апробовано експериментальну модель методичної системи навчання УМзаПС майбутніх фахівців дошкільної і початкової галузей освіти. Визначено і схарактеризовано три структурні блоки моделі: нормативно-методологічний, організаційно-технологічний, діагностувально-результативний. Провідною передумовою змін у методичній системі підготовки

майбутніх фахівців педагогічної галузі визнано соціальне замовлення як результат світових та вітчизняних освітніх трансформацій. До характерних ознак розробленої методичної системи віднесено прогностичність як спрямування на актуальні суспільні запити та потреби професійної діяльності, динамізм як відгук на зовнішні та внутрішні впливи й адаптивність, що виражається у здатності відображати особливості певної спеціальності. Спроектовано способи та напрями використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення методологічно-цільового, змістового, процесуального та результативно-оцінного компонентів методичної системи навчання УМзаПС. Розроблено систему організації самостійної роботи студентів із УМзаПС з урахуванням мотиваційних чинників, профілізації завдань, використання сучасних комп'ютерних технологій, об'єктивності оцінювання тощо.

Обґрунтовано застосування міждисциплінарної координації НД «УМзаПС» в аспекті узгодження змісту, методів і форм навчання УМзаПС із такими освітніми компонентами ОП, як: «Сучасна українська мова із практикумом», «Українська дошкільна лінгводидактика», «Історія України та національної культури», «Філософія», «Іноземна мова», «Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у педагогічній діяльності», «Психологія професійної комунікації», «Вікова й педагогічна психологія», «Основи культури й техніки мовлення» тощо, – на основі міжнаукових зв'язків задля комплексного формування визначених у УМзаПС професійних компетентностей.

Ефективність методичної системи навчання УМзаПС студентів педагогічних ЗВО перевірено під час реалізації визначених педагогічних умов. За результатами дослідження створено методичний супровід до реалізації експериментальної моделі методичної системи навчання, сформовано зміст анкет для викладачів УМзаПС і тестів для діагностування рівнів сформованості компетентностей студентів. Позичено критерії і показники для визначення рівнів сформованих професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості, розроблено діагностувальні комплекси вправ і завдань, з'ясовано наявний стан сформованості компетентностей, визначено чинники, які перешкоджають ефективному формуванню професійних компетентностей студентів у процесі навчання УМзаПС. Експериментальне навчання здійснено відповідно до спроектованої моделі за трьома основними етапами: інформаційним, репродуктивно-діяльним, рефлексійно-творчим, – у межах кожної теми.

Порівняння рівнів сформованості професійних компетентностей у майбутніх фахівців педагогічної галузі за результатами констатувального та прикінцевого етапів експерименту виявило вагоме зростання кількісних і якісних показників у респондентів ЕГ за всіма критеріями. Достатнього рівня досягли 47,9%, 29,4%, 35,7% студентів ЕГ за когнітивно-мотиваційним, операційно-діяльним і професійно-творчим критеріями відповідно (було 21,4%, 18,9%, 20,6%); у КГ – 29,3%, 24,0%, 21,5% у порядку означених критеріїв (було 22,3%, 20,7%, 18,8%). Задовільний рівень сформованості

професійних компетентностей мовно-мовленнєвої спрямованості виявлено у 42,4%, 51,7%, 51,3% респондентів ЕГ (було 43,3%, 50,4%, 46,6%) та у 41,7%, 50,0%, 49,5% респондентів КГ (було 45,5, 48,7%, 47,1%). На початковому рівні сформованості професійних компетентностей залишилося 9,7%, 13,4%, 13,0% здобувачів освіти ЕГ (було 35,3%, 30,7%, 32,8%) та 29,0%, 26,0%, 29,0% здобувачів освіти КГ (було 32,2%, 30,6%, 33,1%) у порядку означених критеріїв. Достовірність результатів формульованого експерименту перевірено із використанням статистичного непараметричного критерію Пірсона, застосування якого підтвердило вагому відмінність у рівнях ЕГ і КГ. Позитивна динаміка в рівнях сформованості компетентностей, які визначають здатність майбутніх фахівців педагогічної галузі розв'язувати складні спеціалізовані завдання і практичні проблеми у професійній діяльності, свідчить про ефективність розробленої методичної системи навчання УМзаПС.

Результати дисертаційного дослідження не вичерпують усіх аспектів порушеної проблеми; перспективними для подальших наукових пошуків є розкриття зарубіжного досвіду вдосконалення професійного мовлення майбутніх педагогів та його адаптації до українських реалій, застосування інформаційно-комунікаційних технологій і новітніх способів профілізації змісту української мови за професійним спрямуванням.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Гуменюк І. М. Становлення і розвиток методики навчання української мови за професійним спрямуванням: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2022. 416 с.

2. Гуменюк І. М. Методика формування мегапрагматичної компетенції у майбутніх фахівців початкової освіти. *Формування мовної особистості молодшого школяра: колективна наукова монографія*. За наук. ред. д. п. н., проф. Т. М. Котик. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. С. 239–253.

Публікації у наукових фахових виданнях України

3. Гуменюк І. М. Формування основ загальнонаукової компетенції студентів у процесі вивчення української мови за професійним спрямуванням. *Вісник Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. Серія «Педагогіка»*. Випуск 48. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2013. С. 45–49.

4. Гуменюк І. М. Формування термінологічної компетенції студентів у контексті викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Освітній простір України*. 2014. № 3. С. 52–57.

5. Гуменюк І. М. Реалізація прагмалінгвістичних категорій у змісті мовно-професійної підготовки фахівців початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. № 14. С. 170–173.

6. Гуменюк І. М. Дискурсологічні орієнтири у викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету*

ім. Івана Франка. Серія «Педагогіка». Дрогобич, 2017. Вип. 4/36. С. 74–81. <https://doi.org/10.24919/2313-2094.4/36.98551>

7. Humeniuk I. Development of the Students' Linguistic and Technological Competence in the Context of the Teaching Course «Ukrainian Language (for Professional Purposes)». *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2018. № 18. С. 90–94. <https://doi.org/10.15330/msuc.2018.18.95-99>

8. Гуменюк І. М. Аналіз сутності та векторного застосування контекстного підходу до викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». *Гірська школа Українських Карпат*. 2019. № 20. С. 89–92. <https://doi.org/10.15330/msuc.2019.20.89-92>

9. Гуменюк І. М. Компетентнісна лінгводидактична парадигма як кінцевий результат навчання української мови за професійним спрямуванням. *Науковий вісник Львівської Академії. Серія «Педагогічні науки»*. Кропивницький, 2019. № 6. С. 190–194. <https://doi.org/10.33251/2522-1477-2019-6-190-194>

10. Гуменюк І. М. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців педагогічного профілю. *Педагогічна освіта : теорія і практика : збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 26. Ч. 1. С. 52–57. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-26-1.52-57>

11. Гуменюк І. М. Кінцевий результат навчання в теорії та практиці викладання української мови за професійним спрямуванням. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 23. С. 5–13. <https://doi.org/10.15330/msuc.2020.23.5-13>

12. Гуменюк І. М. Модель цілепокладання навчальної дисципліни в контексті сучасних освітніх тенденцій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2020. № 1. С. 105–112. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.20.1.15>

13. Гуменюк І. М. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2020. Вип. 4 (133). С. 97–103. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2020-3-14>

14. Гуменюк І. М. Принципи реалізації контекстного навчання у процесі викладання української мови за професійним спрямуванням. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 1. С. 63–69. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.1.2020.208160>

15. Гуменюк І. М. Ретроспективний аналіз змісту навчання української мови за професійним спрямуванням. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 22. С. 60–66. <https://doi.org/10.15330/msuc.2020.22.60-66>

16. Гуменюк І. М. Українська мова за професійним спрямуванням: життєвий цикл навчальної дисципліни та її статус у сучасних педагогічних закладах вищої освіти. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2020. Том 6. № 2. С. 185–195. [https://doi.org/10.52534/msu-pp.6\(2\).2020.185-195](https://doi.org/10.52534/msu-pp.6(2).2020.185-195)

17. Гуменюк І. М. Дослідницький підхід у методиці навчання української мови за професійним спрямуванням. *Молодь і ринок*. 2021. № 7–8. С. 123–127. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.242614>

18. Гуменюк І. М. Лінгвістичний і екстралінгвістичний підходи в методиці навчання української мови за професійним спрямуванням.

- Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 49. С. 130–135. <https://doi.org/10.37915/ra.vi49.266>
19. Гуменюк І. М. Методика навчання української мови за професійним спрямуванням як галузь української лінгводидактики. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2021. № 1 (11). С. 144–157. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-11-1-144-157>
20. Гуменюк І. М. Навчально-методичне забезпечення української мови за професійним спрямуванням: вектор профільної адаптації. *Молодь і ринок*. 2021. № 3. С. 77–81. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.234140>
21. Гуменюк І. М. Навчально-методичне забезпечення української мови за професійним спрямуванням: концептуальні засади профілізації. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Вип. 26. С. 85–93. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-26-85-93>
22. Гуменюк І. М. Реалізація системно-синергетичного підходу до навчання української мови за професійним спрямуванням. *Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 48. С. 121–128. <https://doi.org/10.37915/ra.vi48.215>
23. Гуменюк І. М. Робоча програма навчальної дисципліни: компетентнісний вектор. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Вип. 1 (48). С. 97–103. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.97-103>
24. Гуменюк І. М. Самостійна робота студентів з вивчення української мови за професійним спрямуванням. *New Inception: науковий журнал. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2021. № 3–4 (5–6). С. 52–61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5972371>
25. Гуменюк І. М. Сучасні підходи до навчання української мови за професійним спрямуванням: перспективні вектори досліджень. *Молодь і ринок*. 2021. № 4. С. 92–99. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.236356>
26. Гуменюк І. М. Функційно-стилістичний підхід до навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх учителів початкових класів. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Вип. 3. Ч. 1. С. 33–38. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.6>
27. Humeniuk I. The Project-Based Learning Technology in the Methodology of Teaching Ukrainian Language for Professional Purposes. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2021. № 25. С. 89–95. <https://doi.org/10.15330/msuc.2021.25.84-87>
28. Humeniuk I., Blyznyuk T. Interdisciplinary coordination in the primary school teacher and educator training system. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian national university. Scientific edition. Series of Social and Human Sciences*. 2022. Vol. 9. № 1. С. 139–145. <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.1.139-145>
29. Гуменюк І. М. Структурно-функційна модель навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх учителів початкових класів і вихователів. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2022. № 1 (23). С. 13–20. <http://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-23-02>
30. Гуменюк І. М. Організація експериментальної перевірки ефективності методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна*

робота». 2022. № 1 (50). С. 65–68. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.65-68>

31. Humeniuk I. M. The Use of ICT to Provide the Components of the Methodical System of Teaching Ukrainian Language for Professional Purposes. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2022. № 27. С. 12–16. <https://doi.org/10.15330/msuc.2022.27.12-15>

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав

32. Bilavych H., Fedchyshyn N., Pantyuk T., Oliyar M., Vlasii O., Savchuk B., Bilavych I., Humeniuk I. Creating Ecological Language Space for the Youngest Computer Users. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. Vol. 9 (4). P. 90–99. URL: <https://www.proquest.com/openview/64d1aaad68df8cbebea027c1b16ed697/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2045597> (**Web of Science**).

33. Bilavych H., Kondur O., Bahriy M., Oliyar M., Savchuk B., Fedchyshyn N., Humenuk I., Pantiuk M., Petrenko O. Reading as a Cultural Practice of Modern Students. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. Vol. 9 (8). P. 131–144. URL: <https://www.proquest.com/openview/695627c8c684ebcfc2a0c20f9bda5ea3/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=2045597> (**Web of Science**).

34. Humenuk I., Nakonechna L., Semeniuk O., Poslavska N., Babii I. A Model of the Test Technology of Teaching: Theoretical and Applied Aspects. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. Vol. 11, No. 6; Special Issue. P. 88–99. <https://doi.org/10.5430/jct.v11n6p88> (**Scopus**).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

35. Гуменюк І. М. Формування документної компетенції студентів вищих навчальних закладів у контексті викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Scientific achievements 2015. International scientific and practical congress*. 20 February 2015. Vienna (Austria). P. 18–22.

36. Гуменюк І. М. Формування етнолінгвістичної компетенції студентів у контексті викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Особистість, суспільство, політика: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*. Ч. 2. Люблін: WSEI, 2016. С. 31–33.

37. Гуменюк І. М. Сучасна лекція з української мови (за професійним спрямуванням) як метод формування мегапрагматичної компетенції майбутнього фахівця. *Особистість, суспільство, політика: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Люблін: WSEI, 2016. С. 43–46.

38. Гуменюк І. М. Трансформація змісту мовної освіти фахівця початкової школи в контексті сучасних мовознавчих тенденцій. *Педагогічні інновації в початковій школі: матеріали науково-методичного семінару*. Івано-Франківськ, 15 лютого 2017 р. Івано-Франківськ: НАІР, 2017. С. 76–79.

39. Gumeniuk I. M. Formation and development of methods of teaching Ukrainian language (for professional purposes): historiography of a question. *SWorld Journal*. 2017. № 12. P. 116–122.

40. Гуменюк І. М. Проблемні аспекти формування інформаційно-технологічної компетентності майбутнього фахівця початкової освіти. *Нові*

стратегії розвитку початкової освіти в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю. 16 травня 2018 р. Івано-Франківськ: Кушнір Г. М., 2018. С. 7–10.

41. Гуменюк І. М. Методичне сегментування навчального дискурсу української мови за професійним спрямуванням у контексті післядипломної освіти педагогічних працівників. *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*, 11–12 жовтня 2018 р. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. Ч. 1. С. 124–129.

42. Гуменюк І. М. Еволюція поняття «зміст навчання» у контексті компетентнісної освітньої парадигми. *Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць XI Міжнародної науково-методичної конференції, 13–14 листопада 2019 року*. Краматорськ: ДДМА, 2019. С. 57–59.

43. Гуменюк І. М. Мобільні технології навчання у внутрішньодисциплінарному вимірі: методичний аспект. *Інноваційні технології в освіті: збірник матеріалів Міжнародної науково-технічної конференції 9–11 квітня 2019 року*. Івано-Франківськ. С. 74–76.

44. Гуменюк І. М. Міжкультурна компетентність як маркер професіоналізму вчителя початкових класів. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 04–05 березня 2020 р.* Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С. 61–64.

45. Гуменюк І. М. Формування інтересу до професійної діяльності як компонент мети освітніх програм закладів вищої педагогічної освіти України. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Київ: Міленіум, 2020. Випуск 2. С. 62–64.

46. Humeniuk I. Vector of competence in modernization of methodical systems of teaching at institutions of postgraduate education. *Tourism of the XXI century: Global Challenges and Civilization Values: II International scientific and practical conference* (Kyiv, June 01, 2020). Kyiv: KNUTE. P. 652–657. <http://dx.doi.org/10.31617/k.knute.2020-06-01.91>

47. Гуменюк І. М. Методичний супровід як визначальний чинник реалізації експериментальної моделі навчання. *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура: збірник наукових праць*. Київ, 2021. С. 100–105.

48. Гуменюк І. М. Проектна діяльність у межах дослідницького підходу до навчання української мови за професійним спрямуванням. *Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (15 липня 2021 р., м. Чернігів). Суми: ТОВ НВП «Росток А.В.Т.». 2021. С. 216–217.

49. Гуменюк І. М. Функціональні показники якості навчально-методичного забезпечення у педагогічних закладах вищої освіти. *Збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички»*. 20–21 травня 2021 р. Київ. С. 62–63.

50. Humeniuk I. Principles of optimisation of teaching language disciplines at pedagogical institutions of higher education. *Taras Shevchenko 6th International conference on social sciences*. April 4–5, 2021. Kyiv, Ukraine. С. 194.

51. Гуменюк І. М. Проблемні аспекти мовної підготовки фахівців педагогічної галузі. *Управління якістю підготовки фахівців*: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. 21–22 квітня 2022 р. Одеса, 2022. Ч. 2., С. 125–126.

52. Гуменюк І. М. Експериментальна методика навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх педагогів : організація діагностичного етапу. *Освітні й культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір* : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених, 12–13 травня 2022 р. Запоріжжя, 2022. С. 516–518.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

53. Гуменюк І. М., Білавич Г. В. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навчально-методичний посібник. Змістовий модуль 1. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 212 с.

54. Гуменюк І. М., Білавич Г. В. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навчально-методичний посібник. Змістовий модуль 2. Івано-Франківськ : НАІР, 2015. 204 с.

55. Гуменюк І. М., Білавич Г. В. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навчально-методичний посібник. Змістовий модуль 3. Івано-Франківськ : НАІР, 2016. 204 с.

56. Гуменюк І. М., Білавич Г. В. Базовий курс української мови за професійним спрямуванням. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 172 с.

57. Гуменюк І. М., Білавич Г. В. Глосарій навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Івано-Франківськ : ТУР-Інтелект, 2020. 70 с.

58. Гуменюк І. М. Робоча програма навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. Освітня програма «Початкова освіта». Спеціальність 013 «Початкова освіта». Івано-Франківськ. 2021. 26 с.

59. Гуменюк І. М. Робоча програма навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. Освітня програма «Дошкільна освіта». Спеціальність 012 «Дошкільна освіта». Івано-Франківськ. 2021. 27 с.

60. Гуменюк І. М. Силабус навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Освітня програма «Початкова освіта». Спеціальність 013 «Початкова освіта». Івано-Франківськ. 2021. 7 с.

61. Гуменюк І. М. Силабус навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Освітня програма «Дошкільна освіта». Спеціальність 012 «Дошкільна освіта». Івано-Франківськ. 2021. 7 с.

62. Гуменюк І. М. Українська мова за професійним спрямуванням : програма навчального курсу (освітня програма «Дошкільна освіта»). Івано-Франківськ : ПП «ТУР-Інтелект», 2021. 44 с.

63. Гуменюк І. М. Українська мова за професійним спрямуванням : програма навчального курсу (освітньо-професійна програма «Початкова освіта»). Івано-Франківськ : ПП «ТУР-Інтелект», 2021. 44 с.

64. Гуменюк І. М. Хронологічний бібліографічний покажчик праць з української мови за професійним спрямуванням у наукових виданнях кінця ХХ – початку ХХІ ст. Івано-Франківськ : ПП «ТУР-Інтелект», 2021. 88 с.

65. Гуменюк І. М. Посібник-практикум з української мови за професійним спрямуванням (на основі текстоцентричного підходу) : навчальний посібник для студентів спеціальностей 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2022. 168 с.

66. Гуменюк І. М. Українська мова за професійним спрямуванням у схемах і таблицях : навчально-методичний посібник для викладачів і студентів педагогічних ЗВО. Івано-Франківськ, 2022. 184 с.

67. Гуменюк І. М. Хрестоматія наукових праць з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Частина І (1994–2010 рр.). Івано-Франківськ, 2022. 224 с.

АНОТАЦІЯ

Гуменюк І. М. Методична система навчання студентів української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Міністерство освіти і науки України. Одеса, 2023.

У дисертації уперше визначено й науково обґрунтовано методологічні й теоретичні засади методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх педагогів дошкільної і початкової ланок освіти; з'ясовано сучасний стан функціонування навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у практиці педагогічних ЗВО, розкрито й науково обґрунтовано її компетентнісну парадигму. Розроблено періодизацію еволюційного розвитку української мови за професійним спрямуванням; обґрунтовано мету навчання і методичні орієнтири формулювання результатів навчання української мови за професійним спрямуванням; вдосконалено систему самостійної роботи студентів.

У межах розкриття теорії керування процесом навчання української мови за професійним спрямуванням та перспектив її подальшого розвитку розглянуто комплекс засобів, форм і методів для забезпечення контекстної, текстоцентричної і тестової технологій навчання. Визначено специфічні ознаки методики навчання української мови за професійним спрямуванням як новітнього розділу української лінгводидактики, його мету, завдання, наукову платформу, етапи становлення. Спроектовано алгоритм конструювання робочої програми навчальної дисципліни на основі компетентнісного підходу; здійснено різноаспектний аналіз сучасних навчально-методичних посібників з

української мови за професійним спрямуванням, створено перелік способів профілізації навчальної дисципліни. Визначено напрями реалізації положень синергетики у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців педагогічної галузі; розроблено методіку застосування інформаційних, прикладних і дослідницьких проєктів у контексті навчальної дисципліни; укладено структурно-логічні схеми міждисциплінарної координації української мови за професійним спрямуванням.

Обґрунтовано реалізацію низки педагогічних умов: побудова освітнього процесу за методологічними підходами (системним, синергетичним, компетентнісним) та лінгвістичним, екстралінгвістичним, дослідницьким, функційно-стилістичним, текстоцентричним підходами до мовної освіти, збагачення освітнього контенту навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» відповідно до положень структурної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвопрагматики, дискурсивної лінгвістики, профільна адаптація змісту і процесу вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» із відповідною фіксацією у навчально-методичному забезпеченні, адаптація лінгвістичного змістового блоку до потреб професійно-комунікативної діяльності здобувачів освіти, використання інформаційно-комунікаційних технологій у розробленні методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням.

Спроектовано, упроваджено й перевірено експериментальну модель методичної системи навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх фахівців педагогічної галузі, описано методичний супровід до її реалізації.

Ключові слова: українська мова за професійним спрямуванням, методична система навчання, педагогічний заклад вищої освіти, навчальна дисципліна, компетентнісна лінгводидактична парадигма, компетентність, мета навчання, зміст навчання, кінцевий результат навчання, технологія навчання, навчально-методичне забезпечення, вихователь закладу дошкільної освіти, вчитель початкової школи, структурно-функційна модель, професійне мовлення.

SUMMARY

Humeniuk I. Methodical system of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes to students at pedagogical institutions of higher education. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching (the Ukrainian Language). K. D. Ushinsky South Ukrainian National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Odesa, 2023.

For the first time, the dissertation defines and scientifically substantiates the methodological and theoretical foundations of the methodical system of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes to future preschool and primary

school teachers. The modern state of functioning of the Ukrainian Language for Professional Purposes academic discipline in the practice of pedagogical institutions of higher education has been clarified. Its competence paradigm has been shown and scientifically substantiated. Periodization of the evolutionary development of Ukrainian Language for Professional Purposes has been developed. The teaching purpose and methodical guidelines for formulating the results of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes have been substantiated, and the system of students' independent work has been improved.

Within the study into the theory of managing the process of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes and the prospects for its further development, a set of methods, means and forms for providing contextual, text-centric, and test technologies of teaching has been considered. Specific features of the methodology of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes as a young branch of linguodidactics, its purpose, task, scientific platform, and stages of formation have been determined. An algorithm of constructing the work program of the studied course has been designed on the basis of the competence approach; a multi-aspect analysis of modern educational and methodological manuals on Ukrainian Language for Professional Purposes has been carried out, and a list of methods of professional adaptation of the educational discipline has been created. The directions of implementing the provisions of synergetics in the process of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes to future specialists in pedagogy have been determined; the methodology of applying informational, applied, and research projects in the context of teaching the discipline has been developed; structural and logical schemes of interdisciplinary coordination of Ukrainian Language for Professional Purposes have been established. Phased implementation of the functional and stylistic approach was carried out in the process of experimental teaching of Ukrainian Language for Professional Purposes: from studying the stylistic manifestations of professional speech and differentiation of stylistic varieties to practical application of acquired skills in compiling and editing documents and scientific texts.

The implementation of a number of pedagogical conditions has been substantiated: construction of the educational process according to methodological approaches (systemic, synergistic, competence-based) and linguistic, extralinguistic, research, functional and stylistic, and text-centered approaches to language education; enrichment of the educational content of the Ukrainian Language for Professional Purposes academic discipline according the provisions of structural linguistics, sociolinguistics, linguopragmatics, and discursive linguistics; professional adaptation of the content and process of studying Ukrainian Language for Professional Purposes with appropriate fixation in the educational and methodical support; adaptation of the linguistic content block to the needs of professional and communicative activities of students; using information and communication technology in the development of the methodical system of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes.

An experimental model of teaching Ukrainian Language for Professional Purposes to future specialists in pedagogy has been designed, implemented and tested, and methodical support for its implementation has been described.

Key words: Ukrainian Language for Professional Purposes, methodical system of teaching, pedagogical institution of higher education, academic discipline, competence-based linguodidactic paradigm, competence, teaching aim, teaching content, the end result of teaching, teaching technology, educational and methodical support, preschool teacher, primary school teacher, structural and functional model, professional speech.

Підп. до друку 07.08.2023 р. Формат 60x84/16.

Папір ксер. Цифр. друк. Ум. друк. арк. 1,95.

Тираж 100 пр. Зам. № 037

Віддруковано з готового оригінал-макета в ФотоПринтСтудія

м. Івано-Франківськ, вул. Пулюя, 15

Свідоцтво про державну реєстрацію №1809153401568

тел. 099 66 840 10; 097 99 83 846
